

Toni Gibeau, Constantin Vică, Emilian Mihailov,
Emanuel Socaciu, Valentin Mureșan

ETICĂ ȘI INTEGRITATE ACADEMICĂ

INSTRUMENTE SUPLIMENTARE

Etică și integritate academică

Instrumente suplimentare

Toni Gibeă, Constantin Vică, Emilian Mihailov,
Emanuel Socaciu, Valentin Mureșan

**Prezentul volum este realizat prin programul CNFI-FDI-2018-0165
„Calitate, integritate, transparență”.**

Toni Gibeau, Constantin Vică, Emilian Mihailov,
Emanuel Socaciu, Valentin Mureșan

Etică și integritate academică

Instrumente suplimentare

editura universității din bucurești®

2018

Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

© *editura universității din bucurești*®

Șos. Panduri, 90-92, București – 050663, România

Telefon/Fax: (0040) 021.410.23.84

E-mail: editura.unibuc@gmail.com; editura@g.unibuc.ro

Librăria EUB: Bd. Regina Elisabeta, nr. 4-12, București,

Tel. (004) 021.305.37.03;

www.libraria-unibuc.ro

Redactor: Irina Hrițcu

DTP: Meri Pogonariu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SOCACIU, EMANUEL

Etică și integritate academică : instrumente suplimentare / Toni

Gibea, Constantin Vică, Emilian Mihailov, - București : Editura

Universității din București, 2018

Conține bibliografie

ISBN 978-606-16-1047-1

I. Gibea, Toni

II. Vică, Constantin

III. Mihailov, Emilian

17

378

Cuprins

Nota autorilor	7
I. Bibliografie adnotată.....	9
II. Studii de caz și exerciții suplimentare	37
2.1. Implementarea celor șapte virtuți morale necesare unei universități integre – studii de caz	38
2.2. Studii de caz privind implicarea studenților în activități de cercetare științifică	49
III. Sugestii bibliografice pentru exerciții.....	59

Nota autorilor

Acest material auxiliar a fost gândit și scris cu scopul de a contribui la diversificarea abordărilor și dezbaterilor în cadrul cursurilor de *Etică și integritate academică* și de a completa manualul publicat în noiembrie 2018. Nefiind doar un caiet de „probleme și exerciții” sau un ghid canonic, rostul său este să asiste atât studenții, cât și profesorii, în explorarea mai amănunțită a anumitor teme și provocări prezente în manual. Astfel, orientarea sa generală este una atât documentar-informativă, cât și aplicativă.

În primul rând, intenția a fost să oferim un ajutor documentar celor care vor să aprofundeze unele dintre temele explorate în manual. De aceea am prezentat, în ordinea din lista de referințe bibliografice a manualului, peste 50 de titluri de cărți, antologii și articole. Acest excurs bibliografic nu face decât să sublinieze caracterul multi-disciplinar al eticii academice, aflată, așa cum am susținut și în introducerea manualului, la intersecția întrebărilor, dilemelor, problemelor și metodelor de deliberare și decizie din etica profesională, etica cercetării și managementul eticii în organizații. Dar acestea nu sunt singurele domenii care oferă instrumente celor aflați în fața unor decizii privind fapte morale sau imorale din universitate. Sociologia, filosofia socială și politică, biologia, dreptul sau antropologia oferă companie intelectuală în chestionarea și deliberarea morală. Bibliografia adnotată pe care o propunem facilitează documentarea și descoperirea unor viziuni și poziții critice influente pe agenda de azi a integrității academice.

În continuarea răspunsului pe care capitolul al treilea al manualului îl dă întrebării „De ce avem nevoie de etică și integritate în mediul academic?” am construit o serie de exerciții, dileme, teme de discuție și experimente mentale. În această a doua

secțiune obiectivul a fost să arătăm cum probabil cea mai tehnică și complicată parte a eticii academice, cea constructivă și normativă, în care trebuie să punem în acțiune „mecanismul” care face o universitate să fie morală, poate deveni ușor de înțeles și urmat. Discuția despre principii și virtuți, mai ales despre cele organizaționale, pare adesea apanajul unor experți. Convingerea noastră este că singura cale de a avea un climat moral, benefic atât dezvoltării intelectuale și profesionale, cât și producției științifice, într-o universitate se găsește în împărtășirea expertizei între, dacă se poate, toți membrii comunității academice, indiferent de experiența, vechimea sau specializarea lor. Astfel, discuția despre virtuțile morale ale unei universități se ancorează în viața de zi cu zi de pe holurile universității, din laboratoare, săli de curs și birouri prin natura cazurilor, dilemelor și provocărilor la dezbateri propuse. Studenții și profesorii sunt invitați să analizeze și să evalueze situații, acțiuni cotidiene, dar și cazuri excepționale, pentru a spori înțelegerea propriilor lor experiențe.

În zona de interes stârnită de etica cercetării științifice există, de asemenea, o serie de studii de caz și alte exerciții. În centrul atenției sunt studenții, atât masteranzi, cât și doctoranzi. Din perspectiva lor și având în minte pasiunea și efortul pe care-l depun la începutul activității lor de cercetare au fost propuse aceste provocări cazuistice. Nu au fost neglijăți nici coordonatorii de echipe sau cercetătorii aflați la maturitate: pentru aceștia au fost gândite alte câteva dileme morale. Structura dilemelor morale și faptul că sunt, într-un anumit sens, greu rezolvabile, ridică miza discuției și dau suficientă distanță emoțională pentru a angaja o dezbateri argumentată și cât mai imparțială.

Materialul se încheie cu o serie de trimiteri bibliografice pentru câteva dintre exercițiile propuse în primele două capitole ale manualului. În urma reacțiilor și discuțiilor avute cu diverși colegi din universitate, studenți și profesori, am luat decizia să oferim cel puțin trei referințe pentru fiecare întrebare de lucru, problemă sau dilemă propuse atunci când a fost vorba despre conceptele moralității, sau cum are loc o evaluare morală. Am încercat, de fiecare dată, să oferim cel puțin o abordare clasică în filosofia morală, alături de una recentă. Reacțiile și observațiile studenților, pe care le-am primit la cursuri, ne-au convins că marile întrebări morale ne preocupă autentic pe aproape toți dintre noi, dar mai ales când sunt puse în forme și situații care stârnesc, intrigă. Prin aceste întrebări – iar cele privind statutul, drepturile și obligațiile morale ale persoanelor sunt centrale – începe un întreg proces al înțelegerii, al întemeierii și criticii, iar de aici drumul spre o universitate integră nu mai pare atât de lung.

Bibliografie adnotată

Scopul acestei bibliografii este să ofere resurse academice necesare celor care utilizează manualul de *etică și integritate academică*, 2018. Ea cuprinde, dar nu se limitează la, descrieri pentru toate titlurile care se regăsesc în lista de referințe a manualului. Pentru o mai ușoară consultare, titlurile au fost aranjate alfabetic, în funcție de numele primului autor, urmând numerotarea din secțiunea „Bibliografie” a manualului de *etică și integritate academică*. La final a fost adăugată prezentarea primei antologii internaționale de etică și integritate academică, apărută în 2016.

1. Liviu Andreescu. „Academic Freedom in Religiously-Affiliated Universities”. În: *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, nr. 7(19), 2008, pp. 162-183.

Articolul conține o sinteză a sensurilor pe care le poate avea principiul libertății academice, împreună cu o serie de argumente normative aduse în favoarea implementării și respectării acestuia în universități. Întrebarea cheie este în ce măsură poate fi respectat un astfel de principiu în universitățile confesionale (religioase), respectiv departamentele sau facultățile confesionale.

Potrivit unei viziuni laice a libertății academice, intervenții de tipul tentativelor de îndoctrinare a studenților, interzicerea unei atitudini sceptice față de anumite teme sau chiar implicarea directă a unor instituții religioase din afara universităților cum ar fi, de exemplu, biserica nu ar trebui permise. Andreescu sintetizează multitudinea de argumente din literatura de specialitate în trei tipuri de abordări: (i) abordarea restrictivă, care critică concepția de libertate laică; (ii) abordarea laică revizuită, care încearcă să redefinească felul în care studenții au libertatea de a cerceta anumite adevăruri și felul în care pot adera la o doctrină

religioasă, respingând însă posibilitatea intervenției bisericii în treburile departamentului sau facultății; (iii) potrivit perspectivei laice, așa cum sugerează și titlul, teologia academică cultivată în universități este separată de teologia practică în instituția bisericii.

Andreescu este de părere că avem mai multe argumente în favoarea implementării unui standard al libertății academice în universitățile religioase similar celui implementat în universitățile laice. Lucrarea este provocatoare și oferă un foarte bun punct de plecare pentru o discuție pe tema libertății academice în universitățile confesionale.

2. Liviu Andreescu. „Self-plagiarism in academic publishing: the anatomy of a misnomer”. În: *Science and Engineering Ethics*, nr. 19(3), 2013, pp. 775-797.

În această lucrare sunt evidențiate temeiurile pe baza cărora putem judeca drept imorală practica auto-plagiului. Diferențele de ordin normativ dintre plagiat și auto-plagiat sunt notabile, iar practicile care intră sub umbrela termenului de „auto-plagiat” nu sunt întotdeauna cu necesitate imorale.

Copierea unui material este o definiție foarte vagă a „autoplagiului”. Este destul de comună practica republicării articolelor într-un volum comun, alături de alți autori, și organizat pe o anumită temă specifică. Un alt exemplu de practică problematică ar fi, de exemplu, dacă doi cercetători din domenii diferite (psihologie și biologie) fac împreună un studiu experimental și decid, după analiza datelor, să publice împreună două lucrări diferite, o primă lucrare unde accentul cade în special pe contribuțiile pe care le aduce studiul în domeniul biologiei, și o a doua unde sunt evidențiate contribuțiile pe care le aduce studiul în domeniul psihologiei. Se subliniază că astfel de situații ar trebui atent analizate și dezbătute. Liviu Andreescu concluzionează că „autoplagiul” este o etichetă improprie, care prinde sub umbrela sa inclusiv anumite practici care ar putea fi considerate acceptabile din punct de vedere moral.

3. Aristotel. *Etica Nicomahică* (traducere de Stella Petecel). București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Etica Nicomahică este o lucrare fundamentală de filosofie morală, preocupându-se de probleme precum fericirea, când putem spune că o persoană este virtuoasă, respectiv cum poate o persoană virtuoasă să fie fericită. În ciuda pasajelor argumentative tehnice, lucrarea lui Aristotel ne inițiază fără efort în aceste probleme, ajutându-ne să înțelegem mai bine cadrul normativ al unor situații de cele mai multe ori comparabile cu cele contemporane nouă.

4. Julian Baggini și Peter Fosl. *A Compendium of Ethical Concepts and Methods*. London: Blackwell Publishing, 2014.

Compendiumul lui Julian Baggini și Peter Fosl reușește să stabilească o legătură între cunoașterea de tip teoretic (știm *ce* este morala, *ce* sunt principiile morale, *ce* este autonomia și așa mai departe) și cunoașterea practică (știm *cum* putem să acționăm în așa fel încât să respectăm autonomia unei persoane, cum putem să respectăm opiniile și credințele diferite ale celorlalți și așa mai departe). Lucrarea celor doi este recomandată, în mod special, celor care vor să aprofundeze diverse teme teoretice de etică și integritate, urmărind, totodată, și felul în care pot fi acestea transpuse în practică.

5. Jeremy Bentham. *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Oxford: Clarendon Press, 1996.

Bentham este considerat de către foarte mulți filosofi drept părintele fondator al *utilitarismului*. În volumul de lucrări colective de mai sus puteți descoperi cum a luat naștere utilitarismul, cum a fost construit acesta și problemele la care Bentham a încercat să răspundă atunci când a pus bazele teoriei utilitariste. Lucrarea este recomandată în special celor care vor să cerceteze în detaliu *utilitarismul* ca doctrină morală filosofică.

6. Zulfiqar Bhutta, „Beyond Informed Consent”. În: *Bulletin of the World Health Organization*, nr. 82, 2004, pp. 771-777.

Consimțământul informat ocupă un loc de frunte în domeniul eticii cercetării. Cei care intenționează să realizeze un studiu cu participanți sau subiecți umani trebuie să îi informeze pe aceștia în mod adecvat și să le ceară acordul înainte de a participa la studiu. În mai multe țări cu tradiție academică au fost construite și implementate ghiduri și regulamente tehnice care descriu în detaliu și foarte minuțios procedura de obținere a consimțământului informat.¹

Temeiul normativ, în baza căruia procedura de obținere a consimțământului informat este necesară, ține de respectul autonomiei persoanei. Fiecare participant trebuie să decidă de unul singur, în cunoștință de cauză, dacă vrea sau nu să participe la un studiu. Astfel, etapele procesului de obținere a consimțământului

¹ Drept exemplu, în acest sens, poate fi consultat ghidul recomandat de către Consiliul Internațional al Organizațiilor din Științele Medicale și de către Organizația Mondială a Sănătății: <https://cioms.ch/wp-content/uploads/2017/01/WEB-CIOMS-EthicalGuidelines.pdf>.

informat sunt următoarele: (i) informarea subiecților (în această etapă subiecților, mai bine spus potențialilor subiecți, le sunt prezentate toate informațiile relevante privitoare la studiu punând accent, în special, pe contribuția lor la studiu, durata și obiectivul acestuia, cum vor fi protejate, analizate și publicate datele); (ii) în a doua etapă sunt discutate elementele expuse în pasul anterior; aici participantul ar trebui, teoretic, să pună o serie de întrebări pentru a lămurii orice fel de neclarități, iar cercetătorul ar trebui să se asigure că participantul înțelege cu adevărat în ce constă participarea sa, care sunt riscurile și beneficiile. În mod special, această etapă este dificilă deoarece cercetătorul trebuie să se asigure că toate informațiile relevante sunt prezentate într-o manieră obiectivă; (iii) ulterior cercetătorul îi cere subiectului acordul de a participa la studiu. Dacă subiectul este de acord, atunci cercetătorul are obligația să răspundă și la alte întrebări.

Articolul acesta ne îndeamnă să ne întrebăm dacă nu cumva transpunerea procesului, expus succint anterior, riscă să birocratizeze cercetarea în țări unde practica obținerii consimțământului informat a intrat în atenția cercetătorilor relativ recent, în sensul în care participanții ar fi puși doar în fața unei simple formalități. Potențialilor subiecți sau participanți le sunt înmânate mai multe foi cu informații pe care trebuie să le citească și să le semneze, iar în cel mai bun caz cineva le prezintă un discurs standard, rapid, iar ulterior își dau acordul scris sau verbal. Zulfiqar Bhutta oferă o serie de soluții și sugestii privind această practică adoptată doar formal, birocratic.

6b. Liam Kofi Bright, Dang, Haixin și Remco Heesen. „A Role for Judgment Aggregation in Coauthoring Scientific Papers”. În *Erkenntnis*, nr. 83(2), 2018, pp. 231–252.

Observația care a provocat cercetarea de față este că lucrările academice cu autori multipli nu reprezintă, în mod necesar, credințele tuturor membrilor grupului de cercetare. Acest lucru este datorat faptului că în numeroase astfel de comunități există practici de autorat ierarhice; un singur cercetător poate fi însărcinat cu redactarea unității de publicare, deși în munca conceptuală au fost implicați toți membrii grupului. Autorii cercetează practicile prin care se ajunge la o anumită formulă de publicare. Cum are loc, mai precis, fenomenul de agregare a judecăților membrilor unui grup? Și, mai important, cum ar trebui să arate acest proces pentru a fi unul echitabil? Autorii sugerează că în procesul de selectare a propozițiilor sau aserțiunilor ce vor fi conținute într-un studiu, cercetătorii nu ar trebui să caute unanimitatea. Astfel, în finalul articolului este propusă o nouă metodă de agregare a judecăților și sunt expuse modalitățile practice de aplicare ale acesteia. Metoda propusă de autori este una egalitaristă, în sensul în care poate corecta dezechilibrele

de putere dintr-un grup de cercetare. Astfel, prin aplicarea metodei propuse, orice membru, indiferent de faptul că e profesor sau student, poate avea un cuvânt de spus privitor la ce trebuie și nu trebuie inclus într-o publicație.

7. John Bruhn. „The Functionality of Gray Area Ethics in Organizations”. În: *Journal of Business Ethics*, nr. 89, 2009, pp. 205-214.

De cele mai multe ori, problemele de ordin moral nu pot fi soluționate definitiv, deoarece există mai multe zone gri pe care trebuie să le acceptăm ca atare. Aceste zone gri se află la confluența dintre valorile personale ale membrilor unei organizații și cultura unei organizații, între ceea ce trebuie să facă aceștia și ceea ce ar trebui să aleagă să facă, potrivit propriilor valori. John Bruhun argumentează că asemenea *zone gri* pot fi manageriate. Mai mult, el susține că acestea îndeplinesc și o anumită funcție în organizații. Comisiile, comitetele sau ofițerii de etică pot juca în acest context un rol foarte important.

8. Chris Chambers. *The Seven Deadly Sins of Psychology*. New Jersey: Princeton University Press, 2017.

Chris Chambers, profesor de neuroștiințe cognitive la Universitatea Cardiff, reunește într-un volum *Cele șapte păcate capitale ale psihologiei*. Ele ne oferă o privire de ansamblu a problemelor cu care se confruntă domeniul de cercetare al psihologiei. Cele șapte păcate sunt descrise pe scurt în cele ce urmează.

Păcatul bias-ului apare atunci când cercetătorul renunță la scepticismul organizat, stipulat de Merton, și îmbrățișează o metodă care să îi confirme și să îi întărească pur și simplu propriile bănueli.

Păcatul flexibilității ascunse are în vedere etapa de analiză a datelor, când un cercetător poate alege anumite metode de analiză în defavoarea altora doar pentru a-și putea publica propriile rezultate sau când, pur și simplu, alege să prezinte doar o parte din rezultate, de regulă pe cele favorabile.

Păcatul neîncrederii (unreliability) se referă la decizia cercetătorilor de a refuza să se implice în activitatea de replicare a experimentelor pe care le-au desfășurat, refuzul lor de a publica întreaga metodologie, erori statistice trecute cu vederea, refuzul de a-și retrage din literatura de specialitate studiile sau rezultatele care nu pot fi reproduse cu succes. Acest păcat a dus la o adevărată criză a replicării în studiile sociale experimentale.

Păcatul acaparării datelor empirice vizează raportarea cercetătorilor la propriile date ca la un tip de proprietate privată. De cele mai multe ori, aceștia consideră că datele pe care le-au colectat le aparțin, ceea ce poate fi corect din punct

de vedere moral, dar unii dintre ei merg și mai departe susținând că decizia de a le oferi acces și celorlalți la aceste date le aparține în mod exclusiv. Foarte mulți cercetători consideră că decizia de a-și face publice datele, după ce și-au publicat rezultatele la care au ajuns pe baza lor, este similară deciziei de a-și împrumuta propriul telefon sau de a își închiria propria casă.

Păcatul coruptibilității este destul de intuitiv. Acesta se referă la abaterile uzuale pe care le fac cercetătorii atunci când sunt implicați în activitățile lor de cercetare, în fabricarea, selectarea sau modificarea datelor. Deși acest păcat este unul capital, autorul îl problematizează puțin, întrebându-se în ce măsură practici precum editarea unui volum pe tema rolului emoției în judecata morală, unde au fost selectate doar acele studii care demonstrează că există o relație între emoție și judecată morală, sunt sau nu acceptabile.

Păcatul izolării vizează atât cercetătorii care sunt de acord cu strategiile de tip acces limitat pe bază de abonament, cât și revistele care ridică bariere de tipul acesta în calea accesului liber. De cele mai multe ori, cercetătorii nu sunt afectați de acest sistem deoarece, așa cum evidențiază și Chris Chambers, ei au acces la articole prin intermediul bibliotecilor. Publicul larg și eventual cercetătorii ale căror biblioteci nu plătesc aceste abonamente au de suferit deoarece pur și simplu pot avea acces doar în baza unor cotizații financiare la articole, de multe ori destul de mari. Publicul larg nu doar că are acces restricționat la aceste reviste, dar el și cotizează pentru ca bibliotecile care plătesc abonamente la diferite reviste din bani publici să le ofere acces gratuit cercetătorilor care susțin un astfel de sistem.

Păcatul reducerii performanței academice la numere se referă la practica recurentă de a măsura performanța, meritele și capacitatea cercetătorilor în numere, indiferent dacă vorbim despre numărul lor de publicații, numărul de citări sau revistele în care publică.

În ciuda orientării destul de clare a autorului către cercetarea din domeniul psihologiei, cartea oferă o serie de repere și soluții concrete și foarte utile, de care orice tânăr cercetător ar trebui să țină cont și pe care ar trebui să le aibă în vedere în activitatea lui de cercetare.

9. Roger Crisp; Michael Slote (editori). *Virtue Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 1997.

Culegere de texte scrise de filosofi analitici contemporani pe teme legate de „etica virtuții” sau „etica fericirii” – originată în opera lui Platon și Aristotel. E vorba de o teorie *etică* focalizată pe persoane și caractere, ca și pe calitatea vieților lor. „Cum s-ar cuveni să trăim pentru a avea o viață reușită (fericită)?” – iată întrebarea centrală a acestei etici.

10. Ronald Duska. „Whistleblowing and employee loyalty”. În: *Contemporary reflections on business ethics*. Springer, 2007, pp. 139-147.

Cât de moral este comportamentul angajaților care ies în mass-media pentru a expune „secretele” companiei? Dacă ar fi însă vorba despre dezvăluirea unor practici ilegale și imorale, îi mai putem acuza pe „turnători” de neloialitate sau de trădare? Există o graniță între ceea ce ar fi permis din punct de vedere moral să divulgi și ceea ce nu ar trebui să expui public? Tematica „whistleblowing”-ului („avertizor de integritate” este denumit, în traducerea românească, cel care întreprinde un asemenea demers) este foarte problematică din punct de vedere moral, în special din cauza predilecției noastre de a-i percepe pe cei care fac astfel de dezvăluiri ca pe niște trădători. Ar merita ei oare statutul de eroi? Ronald Duska examinează, în articolul său, în ce măsură practica „whistleblowing”-ului ar putea fi permisă din punct de vedere moral.

11. Daniele Fanelli. „How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data”. În: *PLoS ONE*, nr. 4(5), 2009.

Falsificarea și fabricarea datelor sunt printre cele mai comune abateri de conduită ale cercetătorilor. Instituțiile care dezvăluie astfel de practici se confruntă cu o serie de pierderi financiare, umane, științifice, de imagine, de prestigiu și așa mai departe. De cele mai multe ori, laboratoarele unde a fost dovedit că cercetătorii au recurs la astfel de practici au fost desființate. Având în prim plan acest peisaj sumbru, ne putem întreba în ce măsură ne vom lovi de astfel de practici în universitate, iar dacă răspunsul este unul afirmativ, atunci este important de aflat și cât de comune sunt ele în cercetare. Daniele Fanelli ne oferă un răspuns la prima întrebare, însă își concentrează atenția mai mult spre cea de-a doua, cuantificând prin intermediul unui meta-studiu frecvența cazurilor de falsificare și de fabricare a datelor în laboratoarele de cercetare.

12. Joshua Greene *et. al.* „An fMRI investigation of emotional engagement in moral judgment”. În: *Science*, vol. 293, nr. 5537, 2001, pp. 2105-2108.

Joshua Greene este unul dintre cei mai iluștri psihologi contemporani care se preocupă, cu precădere, de tema judecăților morale. Un fapt mai puțin cunoscut este că Greene are la bază o formare filosofică. În realitate, ideea pe care a dezvoltat-o în studiul lui din 2001 publicat în *Science*, își are rădăcinile în disputa filosofică morală dintre adepții deontologismului și utilitariști. Pe scurt, cele două tradiții filosofice pun accent pe aspecte diferite atunci când vine vorba despre felul în care ar trebui să

juducăm când ceva este moral, respectiv imoral. Deontologiștii au în vedere mai degrabă datoriile pe care le are o persoană rațională, în timp ce utilitariștii au în vedere consecințele.

În contextul dilemei macazului și dilemei pasarelei prezentate în manualul de *Etică și integritate academică* (capitolul 2), intuiția lui Greene a fost că răspunsurile participanților diferă în funcție de aspectele normative pe care le scot în evidență cele două dileme. În dilema macazului primează consecințele, deoarece dacă nu schimbi macazul cinci persoane vor muri, pe când în dilema pasarelei primează acțiunea de a împinge, de a sacrifica o persoană, adică de încălcare a dreptului ei la viață. Filosoful și psihologul american a analizat în ce măsură cele două opțiuni diferite ale participanților diferă și la nivelul activității neuronale a creierului. Studiul din 2001 aduce dovezi conform cărora un proces emoțional neuronal stă în spatele refuzului participanților de a împinge o persoană de pe pasarelă pentru a salva alte cinci, decizie care ar fi, potrivit interpretării lui Greene, în acord cu varianta deontologistă. De cealaltă parte, sunt aduse dovezi că decizia de a schimba macazul și de a sacrifica o persoană pentru a salva viața altor cinci are în spate un proces neuronal rațional. De regulă, cei care aleg să sacrifice o viață pentru a salva alte cinci declară că au avut în prim plan consecințele, asta înseamnă că procesul neuronal rațional stă în spatele judecății lor utilitariste.²

În cartea sa, *Moral Tribes*, Greene explică felul în care funcționează acest proces neuronal dual al judecății morale, făcând apel la o analogie cu o cameră de fotografiat profesională. Așa cum o cameră de fotografiat are două moduri, manual și automat, într-un mod similar au și oamenii la dispoziție un proces de judecare morală automat și unul manual. Cel automat, emoțional, este foarte util, în special când trebuie să iei rapid o decizie. Modul manual, rațional, necesită mai mult timp, însă dacă vrei să focalizezi în mod corect un anumit element, el este mult mai bun decât modul automat.

Acest text, dar și restul recomandărilor, sunt utile celor care sunt interesați de studiile experimentale actuale de etică. Pentru a avea acces liber la toate lucrările lui Joshua Greene, vizitați website-ul său.³

13. Jonathan Haidt. „The emotional dog and its rational tail: a social intuitionist approach to moral judgment”. În: *Psychological review*, nr. 108(4), pp. 814-834, 2001.

² O precizare foarte utilă celor care vor să aprofundeze: Greene este aspru criticat de către filosofi din cauza felului în care a definit judecățile deontologice și judecățile utilitariste. Mai târziu, acesta va redenumi în studiile sale judecățile utilitariste drept judecăți consecinționiste sau judecăți caracteristic consecinționiste pentru a evita asocierea directă cu teoria utilitaristă.

³ <http://www.joshua-greene.net/lab-publications>.

Alături de Greene, Jonathan Haidt a contribuit ca psiholog social la consolidarea unei noi direcții de cercetare experimentale pentru a examina fenomenul moral. În articolul din 2001 se regăsește o primă variantă a modelului său social intuționist, unde promovează ideea conform căreia o anumită situație ilicită determină o reacție intuitivă imediată, pe care ulterior oamenii o transferă în judecată, ca mai apoi să argumenteze în favoarea sau în defavoarea ei. Acest proiect intuționist evidențiază și reacțiile vehemente pe care le au oamenii împotriva unor anumite situații, deși nu le este foarte clar de ce sunt de fapt împotriva sau în favoarea lor. Vezi ca exemplu cazul cu cei doi frați, Julie și Mark, care iau decizia să facă sex, prezentat în manualul de *etică și integritate academică* la pagina 31.

Haidt susține că tentativele noastre de a ne justifica alegerile și deciziile intuitive nu sunt echivalente cu cercetarea pe care o demarează un judecător care încearcă să afle adevărul. Conform teoriei sale, rațiunea funcționează mai degrabă ca un avocat care încearcă să justifice deciziile intuiției. Sinteza studiilor și cercetărilor experimentale din ultimii câțiva zeci de ani, începând de la Jean Piaget și Lawrence Kohlberg, arată cât de mult s-a dezvoltat studierea fenomenului moral.

Jonathan Haidt este inițiatorul grupului și teoriei fundamentelor morale, alături de alți psihologi sociali și culturali.⁴ Cele cinci fundamente morale sunt: (i) grijă/vătămare (*care/harm*), care denotă reacția noastră automată la suferința celorlalți; (ii) echitate/trîșare (*fairness/cheating*) reprezintă un fundament pe care îl găsim în forme diferite, inclusiv la primate, și denotă sentimentul nostru de nedreptate atunci când cineva nu este corect; (iii) loialitate/trădare (*loyalty/betrayal*) este un fundament deloc surprinzător, mai ales dată fiind predilecția noastră de a ne asocia în grupuri și de a-i percepe pe toți ceilalți ca fiind străini; (iv) autoritate/subversiune (*authority/subversion*) devine un fundament evident, mai ales din moment ce majoritatea structurilor noastre sociale sunt de tip ierarhic, care au în frunte un lider; (v) sfințenie/blasfemie (*sanctity/degradation*) este un fenomen ce are la bază dezgustul și reacțiile de respingere a unor practici care defăimează simbolurile spirituale, sacre.

În cartea sa publicată în 2012, *The Righteous Mind: Why Good People are Divided by Politics and Religion*, Haidt arată cum putem explica diferențele politice și religioase dintre oameni în baza celor cinci fundamente de mai sus.

14a. Marian-Gabriel Hâncean și Matjaž Perc. „Homophily in coauthorship networks of East European sociologists”. În: *Scientific Reports*, nr. 6:36152, 2016.

⁴ Puteți afla mai multe detalii despre această teorie a fundamentelor morale pe website-ul proiectului: <https://moralfoundations.org/>.

Studiul publicat în această revistă (parte a grupului *Nature*) analizează gradul în care homofilia și proprietățile rețelelor afectează numărul de citări ale sociologilor din trei țări est-europene, Polonia, România și Slovenia. În acest scop, pornind de la datele din platforma Web of Science, au fost construite rețelele de coautorat ale fiecărui sociolog. Datele au fost analizate cu diverse metode și au fost evidențiate clusterelor (zonele dense) din fiecare graf. În toate cele trei populații de cercetători s-a observat că numărul citărilor partenerilor de autorat, al celor cu care are loc colaborarea, este un bun predictor pentru citările pe care le poate obține un sociolog. Alte caracteristici ale rețelei au impact mai degrabă în populațiile mai mari, cum ar fi cea a sociologilor polonezi. Dintre toate configurațiile posibile observate prin analiza și vizualizarea rețelelor, homofilia este cea mai răspândită, cu alte cuvinte, cercetătorii tind să colaboreze cu cei asemănători și apropiați.

14b. Marian-Gabriel Hâncean. *Rețelele sociale în era Facebook: o analiză sociologică*, Iași: Polirom, 2018.

Analiza de rețea, cu instrumentele și algoritmii săi, poate oferi o imagine mai bună asupra lumii academice a științei. Această lume se prezintă ca o „lume mică” (adică distanțele dintre oricare noduri din rețea sunt scurte), dar cu comunități (sau clusterelor) foarte bine reliefate, uneori chiar închise. Volumul lui Marian-Gabriel Hâncean prezintă cele mai recente cercetări privind rețelele sociale, modelele diferite utilizate pentru studierea lor (de la cele sociocentrice la cele egocentrice) și o serie de studii aplicative, care urmăresc, de exemplu, o serie de rețele personale ale studenților pe Facebook sau ale unor migranți români din Spania. Capitolul final, al șaptelea, este dedicat analizei sociocentrice a rețelelor de coautorat în știință. Aici descrierea organizării sistemului mondial de producere a cunoașterii drept *centru-periferie* aruncă o privire nouă asupra structurării sociale a vieții noastre academice. La fel, descoperirea *homofiliei*, dictată de afilierea instituțională sau de sexul cercetătorilor, în coautoratul sociologilor români (asupra cărora e întreprinsă o analiză de rețea) este un rezultat care ajută la înțelegerea mecanismelor de colaborare în cercetare. În lumina rezultatelor lui Hâncean putem plasa altfel rolul eticii și integrității academice: ea cuprinde și moduri de a evalua critic inegalitățile și asimetriile (structurale) din procesul global al cunoașterii, urmărind să argumenteze în favoarea unor practici integrative, bazate pe egalitatea de oportunități. Totodată, analiza de rețea poate scoate în evidență motivele pentru care productivitatea științifică a persoanelor diferă (în cadrul aceluiași departament, aceleiași universități, aceleiași țări sau regiuni sau aceleiași comunități epistemice).

15. David Hume. *A treatise of human nature*. Oxford: Clarendon Press, 2000 [1739].

David Hume este considerat drept filosoful, adept al scepticismului, de la care avem o mulțime de citate „cool”, de genul: „Rațiunea este și trebuie să fie doar sclava pasiunilor”. Dacă punem, pentru moment, de-o parte această caracterizare, vom descoperi că Hume este și un cercetător riguros, care a reușit să analizeze și să înțeleagă foarte bine *natura umană*. Moralitatea este analizată de către autorul *Tratatului despre natura umană* în contextul viziunii sale antropologico-filosofice, ridicând de foarte multe ori punți de legătură între cercetarea descriptivă empirică și cercetarea normativă. Celor interesați de aspectele descriptive, psihologice, le recomandăm în special cea de-a doua Carte a *Tratatului*, în timp ce aceia interesați doar de aspectele normative pot să meargă direct la cea de-a treia Carte.

16. Sahra Jabbehdari și John Walsh. „Authorship norms and project structures”. În: *Science, Technology, & Human Values*, nr. 42(5), 2017, pp. 872-900.

Cei doi cercetători americani au realizat, între septembrie 2010 și ianuarie 2011, un sondaj cu peste 3000 de autori din diferite domenii pentru a măsura probabilitatea existenței unor autori invitați (*guestwriters*) sau a unor autori nemenționați, dar care au contribuit la cercetare și scrierea articolelor (*ghostwriters*), în procesul de coautorat. Autorii invitați sunt adesea fie specialiști de renume (care contribuie astfel la creșterea interesului și atenției acordate unor rezultate de cercetare), fie persoane care oferă date, materiale sau acces la finanțare, dar care nu participă direct la scrierea unui articol. Autorii nemenționați sunt cei care au o contribuție directă la apariția unui articol, dar care nu sunt recunoscuți ca atare în lista finală a autorilor. Au fost reținute în analiza finală răspunsurile a 1643 de autori, iar articolele au fost încadrate în zece domenii, de la biologie și informatică la științe sociale. Rezultatele sunt îngrijorătoare. Ipoteza conform căreia cele mai citate articole au cei mai mulți autori-invitați este parțial confirmată. Ipoteza care susține că cele mai multe articole orientate comercial au autori-invizibili (nemenționați) a fost pe deplin confirmată. Astfel, o treime dintre articole au autori-invitați și peste jumătate au cel puțin un autor-invizibil. Un alt rezultat este observarea diferențelor semnificative de norme (formale sau informale) privind coautoratul între discipline și domenii.

17. Ronald Jackson *et al.* „Expression of mouse interleukin-4 by a recombinant ectromelia virus suppresses cytolytic lymphocyte responses and overcomes genetic resistance to mousepox”. În: *Journal of virology*, nr. 75(3), 2001, pp. 1205-1210.

Acesta este studiul unei echipe de biologi australieni privind modificarea genetică a virusului variolei la șoareci. A generat o dezbatere intensă ulterioară cu privire la implicațiile etice și la riscurile cercetărilor cu aplicabilitate duală (civilă și militară).

18. Matthias Kaiser. „The Precautionary Principle and its Implications for Science – Introduction”. În: *Foundations of Science*, nr. 2, 1997, pp. 201-205.

Matthias Kaiser este lider al școlii nordice de etică aplicată și metode de decizie etică (teste etice).

Principiul moral al precauției cere să nu acționăm în modalități care pot fi dăunătoare în viitor, chiar și în condițiile în care nu putem prezice exact care vor fi daunele și cine vor fi cei afectați. În acest articol din 1997, Kaiser expune implicațiile principale ale aplicării principiului precauției în cercetarea științifică.

19. Imanuel Kant. *Întemeierea Metafizicii Moravurilor* (traducere de Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu). București: Editura Humanitas, 2007.

Cartea conține o nouă traducere a celebrei opera kantiene și un comentariu detaliat al lucrării, plus note de traducere. Traducerea e o operă colectivă, iar comentariul detaliat, pagină cu pagină, este scris de Valentin Mureșan. Tot acesta este inițiatorul și animatorul grupului de traducători. Este cea mai folosită operă în studierea eticii lui Immanuel Kant. Între timp, V. Mureșan a mai publicat *Trei teorii etice și Categorii și formule*, două cărți dedicate eticii lui Kant și Aristotel. Un volum cu traduceri de studii kantiene este editat de același autor (*Legea morală la Kant*). Toate au fost publicate de către Editura Universității din București).

Întemeierea este o lucrare filosofică ce poate fi consultată chiar și de către cei nefamiliarizați cu filosofia, dar care vor să afle în baza căror temeiuri acțiunile sunt catalogate drept morale sau imorale. De ce este imoral să îi mint pe ceilalți pentru a-mi atinge propriile scopuri? Deoarece oamenii sunt ființe raționale autonome, iar folosirea lor doar ca și mijloc, dar nu și ca scop în sine, este interzisă. Este moral ca un vânzător să le ofere restul corect clienților săi exclusiv deoarece este în interesul său să facă asta? Aici Kant ne spune că anumite acțiuni aparent morale pot fi doar *conforme* cu datoriile noastre morale. Faptele bune ar trebui să fie făcute *din datorie*, adică să oferi restul corect deoarece asta *trebuie* să faci.

20. Muel Kaptein, *Ethics Management. Auditing and Developing the Ethical Content of Organizations*, Dordrecht: Kluwer Academic Pub., 1998.

Managementul eticii, auditul și implementarea unui conținut etic în organizații este o lucrare care își propune să ne arate cum poate fi măsurată performanța etică a unei organizații și de ce avem nevoie, până la urmă, de etică în organizații. Recunoscut profesor și consultant în probleme de management al eticii, Kaptein ne oferă o perspectivă fezabilă și concretă a felului în care poate fi implementat managementul eticii în organizații.

21. Muel Kaptein; Johan Wempe. *The balanced company: A theory of corporate integrity*. New York: Oxford University Press, 2002.

În organizații performanța este de cele mai multe ori reprezentată în termeni financiari, câștig sau pierdere. Muel Kaptein și Johan Wempe ne arată că această imagine mercantilistă nu mai este de actualitate în lumea afacerilor. Etica afacerilor câștigă din ce în ce mai mult teren, iar angajații simt nevoia de a-și asuma un rol în societate, de a adopta coduri de conduită și de a se implica în activități de responsabilitate socială. Ambiția cărții este de a arăta cum poate fi echilibrată performanța financiară cu etica, respectiv cum putem vorbi și de instituții morale sau integre. De regulă, suntem obișnuiți să considerăm că oamenii pot fi integri și morali, dar nu și organizațiile. Kaptein și Wempe aduc câteva argumente convingătoare că și organizațiile au virtuțile lor.

22. Muel Kaptein. „Developing and Testing a Measure for the Ethical Culture of Organizations: The Corporate Ethical Virtues Model”. În: *Journal of Organizational Behavior*, nr. 29, 2008, pp. 923-947.

O strategie în managementul eticii este cea a „integrității”: să creezi un climat instituțional și o cultură favorabilă eticii, fără a forța respectarea regulilor morale prin intermediul sancțiunilor (strategia „conformității”). Autorul arată cum se poate construi o cultură organizațională favorabilă eticii utilizând ca model teoretic etica virtuții.

23. John Leslie; George Loewenstein; Drazen Prelec. „Measuring the Prevalence of Questionable Research Practices With Incentives for Truth Telling”. În: *Psychological Science*, nr. 23(5), pp. 524-532, 2012.

Articolul reprezintă un studiu empiric realizat cu participarea, ca subiecți, a unor cercetători din domeniul psihologiei. Ei au fost întrebați dacă au participat la zece tipuri de practici de cercetare discutabile, mergând de la unele mai puțin problematice până la unele ce reprezintă încălcări flagrante ale normelor de etică a

cercetării (de exemplu, falsificarea datelor). Unui sub-grup de subiecți i-au fost oferite motivații suplimentare pentru sinceritate. Rezultatele, exprimate ca rate de recunoaștere a participării la astfel de practici, au fost considerate de mulți comentatori ca extrem de îngrijorătoare.

24. Robert Merton. *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press, 1968, și Robert Merton. „The Normative Structure of Science” [1942]. În Robert Merton, *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, Chicago: University of Chicago Press, 1973.

Robert Merton este considerat și astăzi cel mai important sociolog al științei din spațiul anglo-saxon. Contribuția sa majoră constă în a explica ce presupune un „ethos al științei”, adică o serie de norme metodologice, sociale și morale care structurează activitatea de cercetare. Ele sunt legitimate de valorile instituționale și transmise prin precepte, exemple, moduri de a face etc. având capacitatea de a sancționa anumite activități. Desigur, așteptarea este ca omul de știință să le internalizeze, normele să-l motiveze intrinsec, ca parte a conștiinței sale morale. Dacă idealul care dă dimensiunea specifică științei este producere cunoașterii certe (adică o cunoaștere confirmată empiric și capabilă să ofere predicții consistente logic), atunci normele care formează ethosul sunt condițiile *necesare* ale atingerii acestui scop. Denumite uneori „norme mertoniene”, acestea sunt în număr de patru:

1. Universalism: validitatea științifică este independentă de caracteristicile, atributele și statutul social și politic al cercetătorilor. Naționalitatea, religia, clasa socială sau orientarea sexuală sunt irelevante. Știința nu e particulară sau particularistă, ar fi un conflict cu idealul cunoașterii obiective, care are un caracter impersonal. Universalismul este și o cerință morală de a deschide pozițiile de cercetători către toți cele și cei care probează talentul și meritul de a face cercetare.

2. Comunism (sau comunalism): știința este în proprietatea comună a celor care o practică. Proprietatea intelectuală asupra datelor, metodelor și rezultatelor trebuie să fie una împărtășită, care nu exclude pe nimeni din lumea științei. Colaborarea este, de asemenea, necesară. Secretul trebuie evitat cu orice preț, știința este un efort colectiv deschis examenului critic. Așa cum observă și Merton, comunismul din ethosul științei se află în conflict cu ideea proprietății intelectuale private promovate de sistemele capitaliste. În această tensiune se află sursa frustrărilor oamenilor de știință și atitudinii lor mefiente față de mecanismele pieței și proprietății private.

3. Dezinteres față de individualism. Termenul folosit de Merton este cel de „disinterestedness”, dar acesta nu trebuie înțeles ca altruism sau opoziție față de egoism. Această normă dă prioritate interesului colectiv și social al științei în fața

interesului limitat, al unor oameni de știință particulari. Motivația omului de știință nu trebuie să fie succesul personal, ci avansul cunoașterii. Reputația sa se naște din contribuția adusă unui demers colectiv. Responsabilitatea sa se manifestă în raport cu egalii săi. Fraudele academice, făcute în numele succesului, sunt dovada că „norma dezinteresului” nu a fost internalizată.

4. Scepticism organizat: nimic nu poate fi sacru, necriticabil de către omul de știință. Afirmatiile științifice trebuie supuse examenului critic. Dar acest examen nu se petrece într-un vid, ci urmând reguli metodologice și coduri de conduită științifică (care sunt acceptate consensual în fiecare disciplină și domeniu de cercetare).

Aceste norme, cum susține și Merton, doar împreună pot asigura demarcația clară dintre cercetarea științifică și alte domenii ale vieții, în care funcționează cu totul alte instituții.

25. Donald Menzel. „Ethics Management Internationally”. În: *Conference Proceedings. Leadership, Ethics and Integrity in Public Life*, pp. 251-268, Griffith University, 2007.

O trecere în revistă a stării managementului eticii în diferite părți ale lumii. Aceeași temă face obiectul unui capitol din cartea sa, aflată pe poziția 26 în „Bibliografie”, *Ethics Management for Public Administrators: Building Organizations of Integrity*, o excelentă introducere în subiect.

27. Emilian Mihailov. *Arhitectonica moralității*. București: Editura Paralela 45, 2017.

O analiză a conținutului, semnificației teoretice și statutului de teste morale a „formulelor” kantiene ale imperativului categoric, dar și o investigație critică a apariției lor succesive, dar parțial modificate, în operele lui Kant.

28. Mihaela Miroiu (coord.), Daniela Cutaș, Ana Bulai, Liviu Andreescu și Daniela Ion. *Etica în universități. Cum este și cum ar trebui să fie: cercetare și cod*. România: Ministerul Educației și Cercetării, 2005.

Prima tentativă de a construi un cod etic pentru universitățile românești. Este un cod bazat pe zece valori din care sunt derivate mai multe reguli morale instituționale relevante.

29. Valentin Mureșan. *Comentariu la Etica Nicomahică* (ediția a II-a, revizuită). București: Humanitas, 2007.

Un comentariu amănunțit, pagină cu pagină, a celebrei opere aristotelice. Lucrarea le este foarte utilă celor care vor să se inițieze în cercetarea amănunțită a textului aristotelic. O versiune în limba engleză a fost publicată sub titlul *A Walk through Aristotle's Ethics*, la Editura Universității din București.

30. Valentin Mureșan. *Managementul eticii în organizații*. București: Editura Universității din București, 2009.

Este prima carte dedicată managementului eticii în limba română. O sinteză a literaturii, cu numeroase inserții personale, cartea poate fi folosită foarte bine și ca manual. Ea stă la baza cursului cu același nume propus masteranzilor în etică aplicată. Prima parte a lucrării e dedicată ideii de „management al eticii” precum și ideii de „infrastructură etică”, scheme organizaționale menite să favorizeze comportamentele morale și să le inhibe pe cele imorale, pentru a diminua riscul moral, adică probabilitatea unor daune financiare și non-financiare. Sunt prezentate conceptele de „cod etic”, „Birou de etică și conformitate”, „Comisie de etică”, „Training etic”, „Hotline etic”, „Comisie de litigii” etc. organizate în așa fel încât să formeze un sistem funcțional. Sunt avute în vedere și organizații foarte mici (de exemplu, cabinetele medicale), fiecare capitol având întrebări și exerciții sau studii de caz care pot fi dezbătute în timpul cursurilor. Partea a doua se ocupă de metode de decizie etică. Sunt aduse într-un format metodologic mai simplu metoda utilitaristă, principiistă, creștină (interpretată ca metodă principiistă), cazuistica morală, narativismul, matricea etică. Lista se încheie cu o propunere a autorului: metoda pluralismului metodologic. Această carte le poate fi utilă celor care vor să afle mai multe detalii despre felul în care poate fi manageriată etica.

31. John Stuart Mill. *Utilitarismul* (traducere de Valentin Mureșan). În: Valentin Mureșan. *Utilitarismul lui John Stuart Mill*. București: Editura Paideia, 2002.

Volumul conține prima traducere în românește a *Utilitarismului* lui J. S. Mill, urmată de note și de un comentariu amănunțit. La fel ca și în cazul comentariilor la lucrările lui Aristotel și Kant, V. Mureșan le pune la dispoziție celor interesați un instrument de suport în aprofundarea și înțelegerea variantei lui J. S. Mill de utilitarism.

Un volum cu eseuri ale lui Mill a fost publicat tot la editura Paideia. O versiune actuală de utilitarism, combinat cu kantianismul, se găsește în opera lui R. M. Hare, căruia Centrul de Cercetare în Etică Aplicată i-a dedicat un volum masiv, intitulat *Filosofia morală a lui R. M. Hare*, publicat la Editura Paideia, în 2009.

32. John Stuart Mill. *Despre libertate* (traducere de Adrian-Paul Iliescu). București: Humanitas, 2014.

Carte clasică, datorită căreia J. S. Mill este considerat unul dintre părinții liberalismului politic. Mill argumentează că libertatea de exprimare nu trebuie îngrădită, chiar și atunci când opiniile exprimate sunt false. Singura situație în care limitarea libertății de expresie este legitimă, după Mill, este cea în care exprimarea unei opinii produce o vătămare (dar definiția „vătămării” pe care o oferă Mill este suficient de restrictivă pentru a acoperi un spectru mai curând îngust de situații posibile).

33. Seamus Miller și Michael Selgelid. „Ethical and Philosophical Consideration of the Dual-Use Dilemma in the Biological Sciences”. În: *Science and engineering ethics*, nr. 13(4), 2007, pp. 523-580.

Miller și Selgelid aduc o contribuție importantă la discuția etică despre cercetarea cu utilizări duale. În acest articol din 2007 (dezvoltat de cei doi ulterior într-o carte dedicată subiectului), ei analizează structura dilemei utilizării duale și principalele sale implicații. Autorii argumentează că dilema apare din contrastul între efectele pozitive ale unei cercetări și potențialul folosirii ei distructive de către un agent răuvoitor. Este o dilemă atât pentru cercetători (este sau nu justificat să desfășor astfel de cercetări și să public rezultatele?), cât și pentru guverne, finanțatori sau reviste. În finalul articolului, autorii trec în revistă câteva dintre instrumentele instituționale disponibile pentru a trata acest tip de situații.

34. Rachel Nowak. „Killer mousepox virus raises bioterror fears”. În: *New Scientist*, 10 ianuarie 2001, disponibil online: <https://www.newscientist.com/article/dn311-killer-mousepox-virus-raises-bioterror-fears/>.

Războaiele se pot purta și cu arme biologice, care pot fi extrem de letale. O echipă de cercetători din Australia a creat, în mod accidental, un virus pentru șoareci care ucide orice victimă infestată. Cercetătorii nu au intenționat să producă un virus letal, ci doar un vaccin contraceptiv pentru a controla pestele de șoareci. Acest precedent poate facilita dezvoltarea unor viruși letali și în cazul oamenilor. Cazul ridică numeroase întrebări etice. Cum reglementăm cercetarea științifică având în vedere că pot exista teroriști care să adapteze cercetările biologice pentru a ucide adversari politici și oameni nevinovați? Ce ne facem dacă cercetarea privind tratamentul cancerului va duce și la dezvoltarea unor viruși letali pentru oameni? Cât de mult crește responsabilitatea oamenilor de știință atunci când tehnologiile pe care le dezvoltă pot fi utilizate pentru a face rău?

35. Liviu Papadima (editor), *Deontologie academică. Curriculum cadru*, București: Editura Universității din București, 2017, disponibilă online la: <https://www.unibuc.ro/wp-content/uploads/sites/7/2018/09/Deontologie-Academica-Curriculum-cadru.pdf>.

Un syllabus extins pentru cursul de *Deontologie academică*, implementat în Universitatea din București în anul universitar 2017/2018 (precursorul cursurilor de *Etică și integritate academică*). Materialul a fost realizat de o echipă de profesori ai universității, sub coordonarea lui Liviu Papadima, și acoperă la nivel fundamental o serie de teme centrale ale eticii academice: plagiatul, etica muncii în echipe, originalitatea rezultatelor, cadrul normativ relevant sau redactarea corectă a unei lucrări academice. Manualul de *Etică și integritate academică* este în parte complementar cu acest syllabus extins, iar în parte îl dezvoltă în noi direcții.

36. Karl Popper. *Conjecturi și infirmări* (traducere de Constantin Stoenescu, Dragan Stoianovici și Florin Lobonț). București: Editura Trei, 2001.

Lucrare în care Popper își expune, într-o manieră accesibilă și unui public mai larg, liniile principale ale viziunii sale despre natura teoriilor științifice și despre ce înseamnă progres în știință. Astfel, după Popper, orice teorie științifică este de fapt o conjectură (o ipoteză despre al cărei adevăr nu putem fi vreodată siguri). Pentru că elementul fundamental ce caracterizează cunoașterea umană este *failibilitatea*, acumularea în știință se referă în special la procesul de eliminare a erorilor, prin falsificarea teoriilor. Acele teorii care rezistă încercărilor de falsificare vor fi mai bine coroborate, sau vor dobândi un grad mai mare de veridicitate.

37. Silvia Puiu și Radu Florin Ogarca. „Ethics Management in Higher Education System of Romania”. În: *Procedia Economics and Finance*, nr. 23, 2015, pp. 599-603.

Sistemele de management al eticii au fost introduse recent în învățământul universitar din România. Silvia Puiu și Radu Florin Ogarca au realizat un studiu sociologic pentru a investiga modul în care managerii din spațiul universitar se raportează la managementul eticii. Studiul a fost făcut pe un eșantion de 76 de manageri, atât din instituții publice, cât și private, din întreaga țară. Rezultatele arată că, deși cei mai mulți dintre managerii cred în rolul lor de modele etice, ei nu sunt familiarizați cu conceptul de management al eticii, cu instrumentele și procedurile aferente. Cele mai utilizate instrumente sunt codurile de etică și comitele de etică. Pe de altă parte, diseminarea regulilor nu este făcută într-o manieră eficientă.

38. James Rachels. *Introducere în etică* (traducere de Daniela Angelescu). București: Editura Punct, 2000.

O excelentă introducere-manual pentru cele și cei care nu au urmat vreun curs de etică. Cartea conține noțiunile de bază ale principalelor curente etice, expuse clar și atrăgător.

39. Susan Reverby. *Examining Tuskegee: The Infamous Syphilis Study and Its Legacy*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2009.

Cartea scrisă de Susan Reverby este o monografie dedicată studiului asupra sifilisului netratat derulat în zona Tuskegee din Statele Unite. Reverby trece în revistă detaliile cazului, inclusiv cele mai revoltătoare practici folosite de cercetători. De asemenea, este examinată moștenirea acestui caz, pe mai multe paliere: politic, social, normativ etc.

40. Joyce Rothschild și Terance Miethe. „Whistle-blower disclosures and management retaliation”. În: *Work and Occupations*, nr. 26, 1999, pp. 107-128.

Studiu asupra efectelor pe care le-a avut decizia de a deveni avertizori de integritate asupra vieților și carierelor unor persoane care și-au asumat această postură (în companii). Autorii au intervievat foști avertizori de integritate care, în mare majoritate, au raportat faptul că au fost țintele unor acțiuni represive din partea foștilor angajatori. Mulți și-au pierdut slujbele și nu au mai reușit să se angajeze în același domeniu de activitate sau au avut nevoie de consiliere ori de terapie psihologică.

41. John Rawls. *O teorie a dreptății* (traducere de Horia Târnoveanu). Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2012.

Încă de la apariția primei ediții, în 1971, a fost recunoscută drept o influentă carte de filosofie politică și morală a secolului trecut. Direcția de gândire liberală, în sensul liberalismului social american, pe care a inițiat-o este dominantă și astăzi. Concepția pe care o susține Rawls este cea a *dreptății ca echitate*. Programul său teoretic (considerat de către unii filosofi *ideal* și astfel lipsit de fezabilitate) vrea să împace libertatea individuală cu dreptatea socială făcând apel la principii care duc la alegerea și menținerea unor instituții (sociale, politice) echitabile. Rawls formulează o critică a doctrinei utilitariste, răspândită în epocă, ca și acum, conform căreia care putem considera drepte acele reguli sau acțiuni care produc cel mai mare bine (sau

fericire) pentru cel mai mare număr de oameni. „Dreptatea este prima virtute a instituțiilor sociale” – așa începe volumul marcând demersul lui Rawls: cel de a găsi acele principii ale dreptății care pot structura, în bazele sale, o societate, un „contract social” într-un mod just, echitabil. În acest sens el propune un experiment mental devenit celebru: cel al „vălului ignoranței”. Dacă luăm în serios acest experiment, rezultatul este că tot ceea ce ne putem dori rațional într-o societate reală, în care trăim sau vom trăi, este să fie respectate interesele tuturor, drepturile de bază și faptul că avem cerințe egale pentru bunurile sociale și economice. Inegalitatea e acceptabilă doar dacă funcționează în avantajul celor aflați într-o situație inferioară, mai proastă. Cu alte cuvinte, societatea ar trebui să se structureze după următoarele două principii (sintetizate și în capitolul 47 al lucrării):

1. Fiecare persoană (participantă sau afectată de o practică) are un drept egal la cel mai larg sistem al libertăților fundamentale, compatibil cu libertățile similare ale celorlalți.

2. Inegalitățile sociale și economice să fie distribuite astfel încât, în același timp, a) să conducă la cel mai mare beneficiu pentru cei mai dezavantajați și b) pozițiile publice și sociale cărora le sunt atașate să fie deschise tuturor sub condițiile unei egalități de șanse corecte.

Dacă nu se respectă primul principiu, nu putem vorbi de o societate liberă. Dacă nu se respectă al doilea, inegalitățile sunt atunci arbitrare și astfel nedrepte. Rawls nu este un egalitarist (care să propună acces egal la resurse, o distribuire în cote egale a lor), dar concepția sa agreează inegalitățile doar dacă produc beneficii celor mai dezavantajați și aceste inegalități nu au fost produse de factori arbitrari moral (cum ar fi norocul de a te naște într-o familie bogată sau ghinionul de a te naște într-una săracă, loteria genetică sau accesul la o educație de calitate sau nu). Poziția sa a fost criticată, printre alții, în 1974 de Robert Nozick în *Anarhie, Stat și Utopie* (ediția românească, 1997) și de Michael Sandel în volumul din 1982, *Liberalism and the Limits of Justice*.

În același volum, John Rawls propune și metoda „echilibrului reflectat (sau reflectiv)” pentru deliberarea morală. Metoda este una de coerentizare a judecăților morale, prin balansarea lor cu diversele intuiții, teorii morale, principii generale pe care le cunoaștem, cu scopul de a selecta și/sau modifica pe acelea care nu provoacă contradicții și care produc fundamente stabile pentru deciziile și acțiunile noastre.

42. Peter Singer. *Famine, Affluence, and Morality*. New York: Oxford University Press, 2016.

Articolul lui Peter Singer, „Famine, Affluence and Morality”, publicat inițial în 1972, este un bun exemplu despre cum argumentele etice pot schimba lumea. Singer

folosește o serie de scenarii ipotetice, inspirate de situația din Bengalul de est în care oamenii mureau efectiv de foame, pentru a argumenta că avem obligația morală de a salva orice viață indiferent țară, etnie sau religie. Să ne imaginăm că trecem pe lângă un iaz în care vedem cum se îneacă un copil. Știm să înotăm și putem să scoatem copilul din apă, dar dacă sărim în iaz sacoul și pantalonii, în valoare de 100 de lei, se vor murdări iremediabil. În acest caz, credem că avem o obligație morală de a salva copilul de la îneacă. Să ne imaginăm acum însă că vedem online cazul unui copil din Africa ce suferă de o boală fatală, dar curabilă. Costurile tratamentului nu sunt mari. Dacă transferăm 100 de lei spitalului în care copilul este internat, atunci îi vom salva viața. Peter Singer susține că nu există diferențe relevante moral între cele două cazuri și, în consecință, avem o obligație morală la fel de mare să salvăm viața copilului din Africa precum cea de a salva viața copilului din iazul pe lângă care trecem. Acest argument, care face apel la coerența intuițiilor noastre morale, adică dacă acceptăm un verdict moral într-un caz trebuie să acceptăm același verdict în cazuri similare, a inspirat mișcările de ajutor umanitar internațional. Nu e întâmplător că filantropul Bill Gates, alături de soția sa Melinda, au prefăcut ediția din 2016 publicată la Oxford University Press, subliniind că articolul lui Singer a fost vizionar, înaintea vremurilor sale.

43. Mihail-Radu Solcan. *Instituțiile și teoria formală a acțiunii*, disponibilă online la următorul link: <http://www.ub-filosofie.ro/~solcan/LAB/itfa/main007.html>.

Principalul scop al acestei lucrări este clarificarea conceptelor de „organizație” și „instituție”. Instituțiile sunt înțelese ca fiind sisteme de reguli, astfel că sarcina principală este aceea de a defini ce este, mai precis, o regulă. Preluând ideea de regulă formală din sistemele-expert, Mihail Radu Solcan trece mai apoi la specificarea noțiunii de regulă ca o componentă a unor instituții. Astfel, regulile sunt definite ca fiind acțiuni ce antrenează costuri (pentru indivizii afectați) și prețuri (cum ar fi prețul monitorizării aplicării regulii și sancționării încălcării sale). Important este însă că prețurile regulilor sunt suportate de organizații. Așa încât organizațiile devin structuri de combinare a unor acțiuni și de restructurare a ierarhiilor de preferințe între acțiunile care pot fi efectuate. Însă instituțiile, ca sisteme de reguli, trebuie văzute drept constrângeri ale acțiunilor ce pot fi întreprinse de diverse organizații.

43b. Mihail Radu Solcan, *Filosofia științelor umane: o introducere*. București: Editura Universității din București, 2012. Disponibilă online în acces liber la adresa: <http://filosofie.unibuc.ro/~solcan/FSU/fsu.html>.

În această lucrare, Mihail Radu Solcan oferă o perspectivă nouă asupra filosofiei științelor umane, reflectând asupra unor studii empirice și a unor cazuri particulare pe care le integrează în cercetarea sa. Autorul începe prin observația că granițele dintre diverse științe, și mai ales dintre cele sociale, sunt adeseori foarte poroase. Delimitarea clară a disciplinelor este, în esență, o chestiune administrativă, care facilitează procesele de angajare. În practică, lucrurile stau altfel. De exemplu, un economist poate trece, pe parcursul cercetării sale, la investigarea unor probleme sociologice ori filosofice. În capitolul „Conceptul de știință”, Radu Solcan propune ideea de *chei de cercetare*, care se constituie într-un soi de „euristici, sugestii, recomandări, interdicții, idei-cheie” pe care cercetătorii le adoptă pentru a distinge cercetările lor de altele. De exemplu, genetica poate oferi o cheie de cercetare pentru lingviști, la fel cum și explicațiile de tip istoric pot fi o cheie pentru același domeniu. Explicând modalitățile de ierarhizare a cheilor de cercetare, autorul ne invită să reflectăm asupra rezultatelor unei cercetări și relației dintre acestea și cheia de cercetare pentru care a optat omul de știință. Cercetările în unele chei pot da rezultate concrete, ceea ce poate contribui la extinderea abordărilor respective. Însă aproape întotdeauna există și perioade de reflux.

Ciclurile de viață ale cercetărilor și ale domeniilor pot duce la scepticismul față de știință, adică la neîncrederea față de experți. Acest fenomen apare atunci când demersurile cercetătoarelor și ale cercetătorilor sunt opace. Mecanismele prin care se ajunge la diferite rezultate de cercetare trebuie să fie întotdeauna publice, astfel încât oricine să le poată examina. Așa că, din punctul de vedere al teoriei cunoașterii, cercetarea științifică este întotdeauna un scepticism instituționalizat.

În concluziile lucrării, Radu Solcan revine la importanta problemă a neutralității axiologice a cercetărilor științifice. Această cerință impune ca judecățile factuale să nu fie contaminate de cele valorice. Însă autorul ne atenționează că nici conceptul de „fapt” nu este unul lipsit de încărcătură valorică. Astfel, în loc să vorbim despre fapte și neutralitatea lor, ar trebui să ne uităm la date și la felul în care acestea sunt colectate ori prelucrate. Principala cerință este ca toate aceste mecanisme să fie publice. Este însă posibilă decontaminarea științelor umane de valori? O nouă distincție ne ajută să gândim această problemă, aceea dintre cercetarea științifică și suprastructurile sale.

44. Daniel Steel, *Philosophy and the Precautionary Principle: Science, Evidence, and Environmental Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

O analiză filosofică a principiului precauției. Steel încearcă să îmbine cele trei accepțiuni comune ale principiului din literatură (ca regulă de decizie, ca o constrângere procedurală asupra deciziilor sau ca regulă epistemică cu privire la

risc și incertitudine) într-o singură versiune unificată, care devine un „principiu al meta-precauției”. Autorul argumentează că versiunea sa a principiului are avantajul de a evita obiecțiile comune la adresa lui (că ar fi un simplu truism dacă este interpretat într-o manieră mai slabă sau inconsistent logic, dacă este formulat într-o manieră mai stringentă). Concluziile teoretice ale analizei sunt ilustrate de Steel prin apelul la o varietate de studii de caz preluate din diferite domenii ale științei.

45. Anne Thomson. *Critical Reasoning in Ethics: A Practical Introduction*. London: Routledge, 2002.

Contrar aparențelor că etica este doar despre emoțiile noastre de aversiune și aprobare a acțiunilor, fiecare dintre noi avem nevoie de abilități de analiză critică pentru a lua decizii morale întemeiate și pentru a evita prejudecățile influente. Dacă nu suntem interesați să analizăm critic propriile opinii etice, cât și pe ale celorlalți, atunci nu vom putea să ne controlăm viața așa cum poate ne-am dori. În lipsa abilităților de gândire critică și argumentare etică, suntem vulnerabili în fața manipulării antagoniste de a crede că există numai adversari în jurul nostru și că tot ceea ce fac cei din tabăra opusă este profund greșit. Capcana este să credem că lumea se împarte doar în buni și răi. Cartea Annei Thomson este una dintre cele mai bune introduceri în gândirea critică și argumentare etică, punând accentul pe faptul că evaluările noastre trebuie să răspundă la dovezi și temeuri, nu la autoritate, reacții emoționale sau presiune socială. Cele trei abilități necesare pentru o gândire critică în etică sunt capacitatea de a înțelege și evalua un argument, capacitatea de a lua decizii bazate pe temeuri și tendința de a avea o minte deschisă.

46. Judith Jarvis Thomson. „A defense of abortion”. În: *Biomedical ethics and the law*. Boston: Springer, 1976, pp. 39-54.

Articolul filosoafei Judith Jarvis Thomson, „A defense of abortion”, este unul dintre cele mai influente articole de etică aplicată. Într-un context academic și social în care era foarte dificil să te declari un apărător al dreptului femeilor asupra propriului corp, Judith Jarvis Thomson reușește să dezvolte argumente ingenioase pentru a arăta că avortul este moralmente permis chiar dacă acceptăm că fătul este persoană. Întreaga dezbatere era concentrată pe problema dacă fătul este sau nu o persoană. Cei care erau împotriva avortului credeau că este suficient să demonstrezi că fătul este o persoană pentru a interzice avortul. Thomson demonstrează că din recunoașterea unui drept la viață a fătului nu decurge impermisibilitatea avortului, pentru că avortul în sine nu presupune încălcarea dreptului la viață. Argumentul lui Thomson arată că cei care nu sunt de acord cu

libertatea femeilor de a avorta nu-și pot susține teza doar arătând că fătul este o persoană. Ei trebuie să producă un argument suplimentar care să arate că avortul înseamnă încălcarea unui drept la viață.

47. William-Moy Stratton-Russell, Rex Leonard Burch și Charles Westley Hume. *The principles of humane experimental technique*. London: Methuen, 1959.

Ființele umane sunt primii beneficiari ai cercetării medicale, dar cele mai multe experimente se fac pe animale. Pentru că nu avem acces în laboratoarele oamenilor de știință nu suntem conștienți de suferința pe care o îndură animalele folosite de post de cobai. Beneficiile ajung la noi, dar există foarte multă suferință în spatele produselor medicale. Cartea lui Russell și Burch este prima încercare de a stabili principii etice care acordă importanță suferinței animalelor sacrificate în laborator. Oamenii de știință trebuie să conștientizeze că există alternative experimentale care țin cont de bunăstarea animalelor. Mai mult, întreaga comunitate științifică trebuie să tindă spre un ideal al cunoașterii care nu impune atât de multe costuri pentru celelalte ființe dotate cu sensibilitate și senzații. Cartea lui Russell și Burch a inspirat mișcări puternice de activism în Europa și America de Nord care militează pentru a reduce cât mai mult suferința animalelor folosite în cercetarea biomedicală.

48. Linda Trevino și Stuart Youngblood. „Bad apples in bad barrels: A causal analysis of ethical decision-making behavior”. În: *Journal of Applied psychology*, nr. 75(4), 1990, pp. 378-385.

Cu toții am auzit sintagma: cineva este „ca un măr stricat”. Această critică conține implicit și avertismentul că trebuie să ne ținem departe de cei care sunt oameni răi, pentru că putem deveni și noi răi tot precum un măr bun se veștejește dacă îl punem lângă un măr stricat. Asumpția generală este că imoralitatea își are originea în caracterul vicios al indivizilor. Pe scurt, răul este în oameni. Mai puțin cunoscută este ideea că originea imoralității se află și în afară omului, că merele se vor strica dacă le pui în butoaie putrede. Studiul lui Trevino și Youngblood arată cum factorii din mediul în care acționează indivizii influențează decisiv comportamentul moral, mai exact modalitatea în care organizațiile gestionează politica generală de aplicare a recompenselor și pedepselor.

49. Wim Vandekerckhove și Ronald Commers „Whistle Blowing and Rational Loyalty”. În: *Journal of Business Ethics*, nr. 53, 2004, pp. 225-233.

Autorii încearcă să argumenteze că nu există o tensiune între datoria loialității angajatului față de organizația pentru care lucrează și datoria de a deveni avertizor de integritate atunci când este martor la devieri semnificative de la standardele de moralitate. Strategia argumentativă se bazează pe introducerea conceptului de „loialitate rațională”. În lumina acestui nou concept, datoria angajatului este de a fi loial corpusului de valori organizaționale explicit asumate în misiune, în codul de etică, regulament intern etc. Prin urmare, în cazul în care aceste valori ar fi încălcate, avertizarea de integritate ar fi mai curând o realizare a loialității decât o încălcare a acestor datorii.

50. Richard van Noorden. „The Trouble with Retractions”. În: *Nature*, nr. 478, 2011, pp. 26-28.

O scurtă intervenție în care Richard van Noorden investighează situația articolelor retractate din revistele indexate în principalele baze de date academice. Deși numărul de retractări nu indică un număr identic de încălcări ale eticii academice, el poate fi un indiciu util pentru evoluția celor din urmă.

52. Nigel Warburton. *Philosophy: The Basics*. New York: Routledge, 2013.

Cartea lui Nigel Warburton este una dintre cele mai bune introduceri în filosofie. El nu încearcă să prezinte filosofia ca pe un corp de cunoaștere pe care un începător trebuie să o asimileze, ci ca o introducere pentru activitate mentală, intelectuală, ca o disciplină de a căuta adevărul cu ajutorul logicii, argumentelor și dovezilor empirice. Nigel Warburton abordează numeroase probleme filosofice, de la dovezile pentru existența lui Dumnezeu, cum decidem ce e rău și ce e bine, care este natura politicii, până la obiectivitatea științei, diferența dintre aparență și realitate sau esența artei. Mulți vor chestiona utilitatea studiului filosofiei invocând motivul că nu ar oferi nimic practic. Nigel Warburton atrage atenția că filosofia în mod tradițional a adus în prim plan întrebări mari, existențiale, iar orice om, care este interesat de propria dezvoltare, își va pune mai devreme sau mai târziu întrebările care vizează sensul propriei vieți.

53. Anthony Weston. *A Practical Companion to Ethics*. New York: Oxford University Press, 2011.

Cartea lui Anthony Weston nu este doar o introducere în etică, ci este o introducere practică. Care e diferența? Etica nu este prin natura ei despre practică, despre comportamentul oamenilor? Într-adevăr, etica vizează o practică umană, dar

este în același timp și o disciplină care a adunat o întreagă cunoaștere teoretică despre principiile de bază ale moralității, distincții fundamentale, cum să sistematizăm datoriile pe care le avem sau ce diferențiază cunoașterea morală de celelalte tipuri de cunoaștere. Cartea lui Anthony Weston realizează o combinație excelentă între partea teoretică a eticii și punerea ei în practică. Este plină de exerciții care solicită nu doar analiză critică, ci și imaginația morală pentru a le rezolva. Puține introduceri în etică reușesc să fie atât de utile.

54. Ludwig Wittgenstein. *Cercetări filozofice* (traducere de Mircea Dumitru, Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu). București: Humanitas, 2013.

Cercetări filozofice a fost publicată după moartea lui Wittgenstein. Deși Wittgenstein nu a fost mulțumit de calitatea ei încât s-o publice în timpul vieții, *Cercetări filozofice* reprezintă una dintre cele mai importante opere filosofice ale secolului al XX-lea. Cartea este greu de înțeles la prima lectură. Însuși Wittgenstein era sceptic că mulți filosofi bine pregătiți îi vor înțelege gândurile. Iar aceasta nu pentru că ideile sale sunt complicate sau se ridică la niveluri înalte de abstractizare. Dimpotrivă, cititorul va găsi propoziții scurte, simple, fără termeni tehnici și fără o aparentă relevanță filosofică. Contribuția semnificativă a lui Wittgenstein constă în privi filosofia ca pe o activitate a gândirii, cea de a analiza esența lucrurilor prin prisma practicilor umane, dar și cum limbajul uman se dezvoltă și este utilizat în relație cu activități practice. Odată ce privim în acest fel lucrurile, multe probleme filosofice nu ne vor mai apărea așa de misterioase, ci vor căpăta un aer familiar, lipsit de adâncime metafizică. Pentru Wittgenstein conceptul de „adevăr” nu este mai spectaculos decât conceptul de „scaun”.

Tracey Bretag (ed). *Handbook of academic integrity*. Singapore: Springer, 2016.

Etica cercetării și integritatea academică nu sunt subiecte neapărat noi în spațiul internațional al dezbaterilor universitare sau publice. Aceste două subiecte au prins rădăcini ca domenii de sine stătătoare încă din anii 1990, atrăgând atenția tuturor părților interesate de procesul educațional și al cercetării. Deși subiectul eticii cercetării sau cel al integrității academice par relativ neproblematic deoarece, la o primă vedere, este destul de clar ce este și nu este permis, în realitate lucrurile sunt mai complicate. Astfel, cele două domenii nu sunt doar apanajul eticienilor ori al filosofilor, ci au devenit arii de cercetare complexe și interdisciplinare, care impun coroborarea unor

contribuții din filosofie, sociologie, antropologie, lingvistică, drept, matematică și așa mai departe. Antologia de față este prima încercare de a aduce împreună cercetători din toate aceste domenii pentru a arunca o nouă lumină asupra unor probleme spinoase, atât teoretice, cât și practice, legate de etica cercetării și integritatea academică.

Prima secțiune a antologiei este dedicată definirii noțiunii de integritate academică. Deși la o primă vedere pare că acest concept este unul clar, în realitate lucrurile sunt mai complicate. Pentru a specifica ce este, mai precis, integritatea academică, prima secțiune prezintă și ne provoacă să confruntăm înțelegerile a 17 autori ce reprezintă 39 de țări. Astfel, în urma parcurgerii acestei prime părți putem afla mai multe despre cum este conceptualizată integritatea academică în unele state precum Statele Unite ale Americii, Indonezia, Japonia, China, Egipt ori Nigeria. Fiecare studiu în parte prezintă dezvoltările istorice care au condus la o varietate de interpretări a acestui concept și, implicit, la o varietate de structuri instituționale menite să promoveze acest ideal.

În cea de-a doua secțiune sunt analizate principalele metode prin care sunt încălcate valorile integrității academice. Trei dintre aceste metode sunt catalogate ca fiind „tradiționale”, pentru a le diferenția de alte metode mai noi care apar odată cu tehnologiile digitale. În accepțiunea clasică, integritatea academică este un mănunchi de câteva valori morale pe care cercetătorii, profesorii și studenții trebuie să și le însușească. Însă modalitățile de a încălca aceste valori sunt numeroase, iar creativitatea unora este mereu pusă la încercare de provocarea de a găsi noi modalități de impostură. În ciuda diversității tehnicilor de fraudă intelectuală analizate, tema comună a tuturor capitolelor este intenția deliberată de a înșela. Începând cu unele studii longitudinale care oferă o perspectivă asupra a ceea ce cred studenții despre practicile academice neonestе, continuând cu o cercetare ce oferă un ghid de bune practici pentru a contracara plagiatul și trecând prin analiza piețelor dedicate cumpărării materialelor academice (cum ar fi lucrări de seminar, licențe, teze de doctorat ș.a.m.d.), secțiunea aceasta oferă instrumentele necesare pentru a depista și reacționa în fața înșelăciunii sau fraudei intelectuale.

A treia secțiune este dedicată analizei factorilor contextuali care au influențat percepția publică cu privire la integritatea academică. De exemplu, apariția noilor tehnologii, care facilitează în mod considerabil procesul de a scrie o lucrare sau de a o prelua pur și simplu de la alții fără a menționa acest

lucru, a condus la senzația că rata fraudelor intelectuale a crescut în ultimul timp. În mod similar, mediatizarea scandalurilor care au dus la prăbușirea carierelor unor mari cercetători a contribuit și ea la slăbirea încrederii în capacitatea oamenilor de știință de a fi integri. Întreaga secțiune poate fi văzută ca o modalitate de a argumenta că fraudă intelectuală este un fenomen foarte complex, ce depășește granițele comunității studenților. Sunt analizați factori socioeconomiici și politici care contribuie la perpetuarea comportamentelor imorale în cercetare și educație, lucru ce poate fi util în încercarea de a conceptualiza fenomenul.

Următoarele secțiuni sunt dedicate unor chestiuni mai degrabă punctuale, cum ar fi: problema politicilor publice anti-plagiat; integritatea academică în era digitală; plagiatul în educația universitară; integritatea în cercetare; integritatea versus fraudă sau corupția; abordări ale integrității specificate pentru diverse domenii.

În ultima secțiune, integritatea academică este privită dintr-o altă perspectivă. Editorii secțiunii pornesc de la observația că adeseori când auzim sintagma „integritate academică” ne gândim la instanțele în care ne-am confruntat cu plagiatul ori cu alte forme de fraudă intelectuală. Astfel, integritatea este în acest punct prezentată într-o lumină pozitivă, putând fi corelată cu sistemele sau culturile în care aceasta este pusă în practică.

Studii de caz și exerciții suplimentare

În capitolele III și IV ale manualului de „etică și integritate academică” sunt trecute în revistă o serie de instrumente și măsuri pe care ar trebui să le implementeze o universitate ce își propune să instituie un climat al integrității. Cu toate acestea, punerea în practică a ideilor și sugestiilor din aceste capitole nu este simplă. Fenomenul moral este unul complex care trebuie abordat în mod sistematic și foarte atent. Trebuie să fim în permanență conștienți de riscul că am putea oricând să picăm în una dintre cele două extreme. Putem exagera prin a proceduraliza și norma fiecare interacțiune a membrilor Universității din București sau, a doua extremă, să considerăm că morala este ceva personal, individual, subiectiv, care ne privește doar pe noi și care nu necesită o transpunere instituțională. Dezbaterăa unor studii de caz ar putea ilustra ambele tipuri de exagerări. Profesorii și studenții vor găsi în acest capitol un punct de plecare pentru a iniția discuții și dezbateri la cursurile și seminariile de etică și integritate academică.

În capitolul al III-lea al manualului au fost discutate instrumentele instituționale care vizează *etica academică* în genere. Așa cum s-a precizat și în manual, una dintre variantele instituționalizării eticii academice în universitate ar fi prin intermediul celor șapte virtuți preluate de la Kaptein, virtuți considerate de către acesta drept indispensabile unei *organizații morale* (claritatea, consistența, realizabilitatea, susținerea, vizibilitatea, criticabilitatea și sancționabilitatea).⁵ O organizație morală, o universitate în cazul de față, care își propune să urmeze

⁵ Cele șapte virtuți au fost preluate și adaptate, așa cum se menționează și în manual din: Muel Kaptein. „Developing and Testing a Measure for the Ethical Culture of Organizations: The Corporate Ethical Virtues Model”. În: *Journal of Organizational Behavior*, nr. 29, 2008, pp. 923-947.

modelul virtuților trebuie să formeze anumite calități dispoziționale stimulând comportamentul moral și descurajând, pe de altă parte, comportamentul imoral.

Capitolul al IV-lea, dedicat instrumentelor instituționale specifice *eticii cercetării*, le va fi util cu precădere celor care vor să urmeze o carieră în cercetare, dar nu numai. Este important de subliniat faptul că în științele experimentale studenții au nevoie de foarte multe mijloace tehnice sau materiale costisitoare, pe care profesorii sau coordonatorii lor le obțin prin intermediul unor proiecte de cercetare. Nu ar trebui exclusă varianta că studenții ar putea fi implicați chiar din timp în astfel de proiecte. Cazurile din final, privind informațiile privilegiate, le vor atrage atenția studenților că anumite teme sunt doar aparent nonmorale și că unele situații merită să fie discutate și abordate în mod precaut.

2.1. Implementarea celor șapte virtuți morale necesare unei universități integre – studii de caz –

Preambul

Cele șapte virtuți ale lui Kaptein simbolizează o serie de provocări de ordin moral pe care studenții și profesorii le cunosc destul de bine și cu care se confruntă în viața de zi cu zi. Acum vom insista pe o serie de cazuri care ilustrează, din perspectiva studenților, modul cum pot fi implementate aceste virtuți în universitate. Virtuțile discutate sunt următoarele: (i) claritatea; (ii) consistența; (iii) realizabilitatea; (iv) susținerea; (v) vizibilitatea; (vi) criticabilitatea; (vii) sancționabilitatea.

(i) Claritatea

Pentru a adopta claritatea ca virtute, o universitate trebuie să poată specifica, pentru fiecare caz în parte, reguli și proceduri care să îi ghideze pe studenți în diferite situații problematice. Așa cum se menționează și în manual, aceste reguli ar trebui să le poată oferi membrilor comunității academice și libertatea de a-și exprima și exercita propriile judecăți morale. Hărțuirea sexuală este un bun exemplu în acest sens, deoarece este una dintre temele tradiționale morale care a trecut în spațiul juridic, fiind astfel reglementată destul de clar din punct de vedere legal, și pe care o universitate ar trebui să o abordeze cu foarte mare atenție atât timp cât unele aspecte ale hărțuirii sexuale – mai puțin grave – fac în continuare parte din apanajul exclusiv al eticii.

Legea Nr. 202 din 19 aprilie 2002 (republicată) privind egalitatea de șanse și de tratament între femei și bărbați prevede la Art. 4 (d):

„Prin hărțuire sexuală se înțelege situația în care se manifestă un comportament nedorit cu conotație sexuală, exprimat fizic, verbal sau nonverbal, având ca obiect sau ca efect lezarea demnității unei persoane și, în special, crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor.”

Codul penal definește hărțuirea sexuală la Art. 203 (1) astfel:

„Hărțuirea unei persoane prin amenințare sau constrângere, în scopul de a obține satisfacții de natură sexuală, de către o persoană care abuzează de autoritatea sau influența pe care i-o conferă funcția îndeplinită la locul de muncă se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.”

În sinteză, conform legilor românești, hărțuirea sexuală este un comportament – verbal sau fizic – cu conotații sexuale, respins de către cel agresat, desfășurat la locul de muncă sau într-un loc similar, unde se pot manifesta relațiile de putere (șef-subaltern, profesor-student). Hărțuitorul condiționează îndeplinirea obligațiilor sale de serviciu în schimbul unor servicii sexuale, în acest fel aducându-se atingere demnității celui agresat (care e folosit doar ca mijloc pentru satisfacerea plăcerilor agresorului). De asemenea, comportamentul de hărțuire sexuală nu este blamabil doar din cauza faptului că se adresează unei anumite persoane, ci și pentru că un astfel de comportament general poate învenina atmosfera din colectivul de lucru (în cazul nostru spațiul de învățare), degradând mediul respectiv.

O universitate trebuie să adopte cu claritate aceste reglementări și să disocieze între actele care încalcă demnitatea unei persoane prin intermediul unor acțiuni care pot avea o conotație sexuală, și cele care nu corespund acestei categorii.

Exercițiu

Ion este profesor la o facultate. Fără a avea intenția de a o agresa sexual pe Lavinia, o ia după umeri, cu un aer patern. Știm că Ion și-a făcut un reflex cu studenții care-i intră în birou să-și arate prietenia față de ei prin a-i prinde de braț sau de după umeri. În cazul Laviniei, el vrea realmente doar să o încurajeze în scrierea tezei de licență. În schimb, Laviniei nu îi este clar acest lucru. Îi displace gestul lui Ion și se întreabă dacă nu cumva felul în care procedează profesorul ar putea fi catalogat drept un act de hărțuire sexuală.

Este acesta un caz de hărțuire sexuală? Cum trebuie procedat?

Discuție

În genere, acesta este considerat un caz de hărțuire sexuală. Intenția nu contează în cazurile de hărțuire sexuală, ci mai mult efectul, impresia asupra victimei. Ion trebuie atenționat că gestul său creează astfel de impresii. Profesorii și studenții deopotrivă ar trebui să fie deschiși unii cu ceilalți și să-și comunice reciproc nemulțumirile, mai ales când este vorba despre astfel de comportamente.

Hărțuirea sexuală poate duce uneori la discriminări. A discrimina persoanele pe criterii sexuale înseamnă a le trata diferit, preferențial, sau a le nedreptăți profesional, în schimbul obținerii unor servicii sexuale. Aceasta înseamnă a nu le respecta demnitatea, care este o valoare supremă egal distribuită în toți oamenii. În ceea ce privește demnitatea, toți suntem egali; ea reprezintă o valoare mai mare decât cel mai valoros obiect; valoarea unui om ca om (ca ființă morală) depășește orice preț. În fața judecății morale toți avem aceeași valoare, indiferent cine suntem.

Dilemă

Este evident că hărțuirea sexuală este imorală. Cum stau însă lucrurile în cazul relațiilor romantice consensuale dintre profesori și studenți? Sunt relațiile romantice admise în universitate? Această temă este foarte problematică, în esență, deoarece relațiile romantice pot trezi o serie de suspiciuni fondate sau nefondate. Relațiile romantice pot contribui la dezavantajarea altora (chiar și în mod neintenționat sau inconștient), deci pot deteriora serios atmosfera. În ciuda acestor elemente, relațiile romantice la locul de muncă nu sunt întotdeauna explicit interzise sau permise în regulamentele universitare și în codurile de etică.

(ii) Consistența

Consistența este o virtute indispensabilă organizațiilor care doresc să implementeze o infrastructură de etică. Abordările temelor specifice eticii și integrității trebuie să fie consistente în sensul de a nu se contrazice între ele și să fie respectate de către toți membrii unei organizații, indiferent de poziția lor ierarhică (în cazul unei universități: conducerea, studenți, profesori, șefi de departamente, secretare, decani și așa mai departe).

Exercițiu

Imaginați-vă că ați fost aleasă/ales rectorul unei universități. Știți că în mediul academic pot să apară o serie de probleme etice: plagiatul, examene plătite, cadouri oferite de către studenți profesorilor, hărțuire sexuală etc. Să presupunem că acestea nu sunt discutate și nici nu se iau măsuri împotriva lor. Hotărât/ă, dați dispoziție să se formeze o Comisie de Etică din care să facă parte câte un reprezentant al fiecărei facultăți, apoi le cereți să facă un cod de etică prin care să se interzică faptele imorale enumerate anterior. După un semestru, comitetul respectiv vine cu o propunere de cod. Observați o serie de contradicții la nivelul codului. De exemplu, în cod se menționează într-un articol, la început, că acesta este obligatoriu și că se aplică tuturor membrilor, dar spre final se precizează că rolul codului este, în fond, de a educa și de a informa comunitatea academică.

Cum procedați?

Discuție

Este foarte important de clarificat ce tip de cod de etică a avut în vedere Comisia pe care ați format-o. Există coduri de etică aspiraționale sau educative, precum și coduri punitive (adică niște coduri care sancționează abaterile). Simplul fapt că membrii comitetului au preluat în cod câte un element din fiecare tip de cod nu înseamnă neapărat că acesta este contradictoriu. În schimb, dacă membrii comisiei vor să realizeze un cod pur educativ, cu rolul de a îi informa pe profesori și studenți cu privire la ceea ce este interzis și permis din punct de vedere moral, este important de știut că respectivul cod nu este punitiv. Un cod punitiv trebuie să fie foarte specific și să conțină sancțiuni.

Dileme

Să ne imaginăm că membrii comisiei nu vin cu o propunere de cod, ci recunosc că nu știu ce ar trebui să prevadă acesta, ce acțiuni sunt interzise și sancționabile, respectiv care sunt „principiile morale” care ar trebui incluse în cod. De exemplu, ar fi un principiu moral să vii pregătit la ore? În sfârșit, au descoperit întâmplător un cod de etică elaborat de către Ministerul Educației pentru toate universitățile din țară. Ce ați face? Ați reface Comisia? Ați adopta codul redactat de către Minister? Credeți că fiecare universitate ar trebui să aibă libertatea să își adopte propriile reguli? Dar principiile etice? Sunt principiile etice variabile?

(iii) Realizabilitatea

Problemele tipice care țin de realizabilitate și care sunt raportate frecvent de către studenți vizează exigențele considerate exagerate ale profesorilor. Nu de puține ori, studenții sunt luați prin surprindere de regulile de notare ale cursului, pe care le consideră nerealiste sau netransparente. Este adevărat că, uneori, catalogarea unor exigențe de către studenți drept exagerate poate fi, la rândul ei, exagerată. Cert este însă un lucru: crearea unor reguli și a unor standarde trebuie să țină cont de felul în care pot fi ele respectate în mod realist de către membrii unei universități. Nu putem pur și simplu transfera de la alte universități standarde și reguli de bună conduită, fără a ne asigura că acestea normează, în mod fezabil, un comportament.

În etica cercetării, din cauza cuantificării și evaluării performanței științifice în baza numerelor de articole, citărilor sau publicării în anumite categorii de reviste, își fac apariția o serie de standarde nerealiste, care au un efect exact opus celui scontat. Mai exact, presiunea publicării a unui număr nerealist de studii și articole are un impact negativ asupra calității cercetării. Mai mult, este posibil ca anumiți investigatori principali, din cauza constrângerilor nerealiste impuse de către finanțatori, să fie tentați să modifice sau să fabrice date de laborator pentru a nu pierde finanțarea.

Exercițiu

Gabriela este o tânără doctorandă care imediat după ce a câștigat concursul pentru ocuparea unui loc la doctorat, în domeniul biologiei, a fost îndrumată să aplice pentru ocuparea unui post într-un proiect de cercetare. Gabriela ocupă postul și este foarte bucuroasă, deoarece are oportunitatea să își realizeze toate experimentele propuse în proiectul ei doctoral. După un an de activitate în cadrul proiectului, Mirela, investigatorul principal al proiectului, o roagă pe Gabriela să îi trimită rezultatele studiilor sale pentru a publica împreună o lucrare. După ce au scris articolul, Gabriela observă că datele celor două experimente raportate sunt inversate. Datele de la experimentul 1 au fost trecute la experimentul 2 și invers. După o verificare foarte atentă, Gabriela își dă seama că are dreptate.

Cum trebuie să procedeze Gabriela?

Discuție

Este foarte important ca această situație să fie clarificată. Falsificarea datelor de laborator reprezintă o abatere foarte gravă de la normele și standardele de etică a cercetării, iar consecințele pot fi foarte grave. Grantul ar putea fi pierdut, cercetătorii ar putea fi concediați de către universitate, iar laboratorul ar putea fi închis. În ciuda acestor lucruri, Gabriela nu trebuie să se hazardeze, ci trebuie mai întâi să-și dea seama dacă această eroare este una intenționată, respectiv dacă inversarea datelor avantajează în vreun fel articolul în ansamblul său. Gabriela constată că datele inversate, de fapt, defavorizează studiul, de unde reiese faptul că cineva a făcut o eroare neintenționată. Gabriela ar trebui pur și simplu să vorbească cu Mirela, dar să aibă grijă să nu insinueze că datele ar fi fost modificate în mod intenționat, cu atât mai mult cu cât știm că nimeni nu ar avea de câștigat din punct de vedere științific de pe urma acestei erori. Suspectarea celorlalți de ceea ce este mai rău este un comportament toxic în laborator.

Orice tip de fraudă academică trebuie raportată și investigată. Cu toate acestea, trebuie să ne raportăm în mod fezabil la standardele de etică a cercetării și să realizăm că în activitatea de cercetare pot să apară simple erori. Astfel de erori ar trebui discutate în laborator, în mod deschis, fără a-i bănuși pe ceilalți de ce este mai rău. În acest caz, dacă Gabriela ar fi raportat evenimentul, să zicem la Comisia de Etică a Cercetării, atât ea cât și Mirela ar fi avut de pierdut.

Dilemă

Să ne imaginăm că inversarea datelor ar fi favorizat studiul în ansamblul său, iar Mirela ar fi insistat că datele sunt corect raportate și că nimic nu ar trebui schimbat. Cum ar trebui să procedeze Gabriela în această situație? Să nu uităm că ea este doar un doctorand, la început de carieră, fără prea multe oportunități.

(iv) Susținerea

Într-un mediu etic, comportamentul moral este apreciat și încurajat. Dacă cineva ia atitudine față de un anumit comportament imoral, atunci persoana respectivă ar trebui încurajată, nu descurajată. De multe ori însă, cei care semnalează diferite evenimente sau incidente sunt marginalizați de către colegi și de către proprii superiori. Această atitudine trebuie evitată. Membrii unei universități

morale sunt ghidați de o busolă morală comună și nu îi pedepsesc pe cei care acționează în acord cu regulile și valorile morale universitare.

Exercițiu

Mihai este student în anul al III-lea. El este un student devotat studiului și începe să se gândească foarte serios la opțiunea de a-și continua studiile la unul dintre masteratele universității după ce își ia licența. Niciodată nu i-au plăcut scurtăturile și nici nu agreează comportamentul delăsător al unor colegi. La începutul unui curs, profesorul titular le transmite studenților că la notare va ține cont, în procent de 20%, de prezența de la curs. Prin urmare, îi roagă pe studenți ca la începutul fiecărui curs să facă o foaie de prezență care să „circule” în sală. Profesorul le spune că adoptă pentru prima dată acest criteriu de notare, deoarece vrea să-i încurajeze pe studenți să vină la curs și să pună întrebări, să își clarifice neînțelegerile, eventual să îi spună/ adreseze ce i-ar interesa mai mult și așa mai departe. După primele două cursuri, Mihai observă că unii dintre colegii săi semnează la începutul cursului prezența, pentru ca mai apoi să plece în timpul cursului. Lui Mihai îi displace acest comportament și, deși nu este în mod direct dezavantajat, ia cuvântul la începutul următorului curs și îi spune profesorului că nu i se pare moralmente corect ca unii colegii să plece din sală imediat după ce semnează prezența la curs.

Cum credeți că trebuie să procedeze colegii lui Mihai?

Discuție

Deși gestul lui Mihai îi va costa pe unii dintre studenți, fiecare trebuie să sublinieze incorectitudinea acestui comportament, anume de a semna prezența și de a pleca. Mai mult, unii colegi pot chiar să vină și cu alte cazuri la fel de nedrepte. Nu este exclus ca atunci când foaia de prezență „circulă” prin sală ca unii studenți prezenți să semneze și în locul colegilor care nu sunt prezenți. Dacă asta este adevărat, atunci colegii ar trebui să-i comunice profesorului și acest fapt. Mai mult, dacă profesorul ia decizia de a le oferi studenților opțiunea de a semna foaia de prezență la final, să îl atenționeze că anumiți colegi ar putea să vină atunci, spre finalul cursului, doar pentru a semna. Deși astfel de gesturi nu sunt tocmai colegiale, este important de reținut că un învățământ de calitate trebuie să asigure o evaluare corectă și obiectivă a studenților.

Cum trebuie să procedeze profesorul în această situație?

Discuție

În primul rând, profesorul trebuie să-i mulțumească lui Mihai pentru că a ridicat această problemă și să menționeze că și el, la rândul lui, a observat că semnarea și părăsirea sălii a devenit o practică. Este foarte important ca profesorul să își asume această situație pentru ca Mihai, deși bine intenționat, să nu fie pedepsit de către colegii care recurg la astfel de comportamente. Deoarece nu mai poate să modifice listele de prezență anterioare, profesorul decide să renunțe la criteriul de notare pe baza prezenței. În schimb, el le propune studenților ca la finalul fiecărui curs să meargă cu o fișă proprie și să le semneze individual participarea efectivă la curs. Adică vor primi semnături doar aceia care pun întrebări, răspund la întrebări, fac sugestii și așa mai departe.

(v) Vizibilitatea

O universitate virtuoasă trebuie să dispună de mai multe instrumente prin intermediul cărora să poată monitoriza abaterile de la standardele și normele de etică. În acest sens, virtutea vizibilității este cea care asigură, la nivel instituțional, implementarea unor astfel de instrumente. Așa cum s-a menționat deja în „Manualul de etică și integritate academică”, implementarea unui sistem anti-plagiat care să verifice dacă tezele de doctorat sunt sau nu plagiate este un exemplu foarte bun de instrument care ar face o universitate mai „vizibilă”.

Exercițiu

Julia lucrează la un eseu argumentativ. Este foarte important să primească o notă cât mai mare, pentru a obține și anul viitor o bursă de merit. Colega ei de cameră, Andreea, este înscrisă la același masterat, însă într-un an mai mare, respectiv anul al II-lea. Văzând cât de stresată este Julia din cauza eseului, Andreea îi trimite eseul ei mai vechi, de la același curs, pentru care a luat nota 10. Îi recomandă Juliei să-l modifice puțin pentru a fi sigură că va lua nota 10. Julia știe că nu este moralmente corect să accepte propunerea Andreei, dar oferta este foarte tentantă și se întreabă în ce măsură profesorul care va nota eseul își va da seama că nu este cercetarea ei. Andreea o liniștește spunându-i că și ea, la rândul ei, a preluat eseul respectiv anul trecut de la un alt coleg dintr-un an mai mare.

Ce credeți că trebuie să facă UB în această situație?

Discuție

Universitatea din București ar trebui, în primul rând, să creeze o bază de date cu eseurile depuse de către studenți și un program anti-plagiat care să țină cont de baza de date respectivă. „Reciclarea” eseurilor este o practică mai veche la care unii studenți recurg uneori.

Dilemă

Să ne imaginăm că Julia își amintește de un eseu scris de ea, mai vechi, pe care îl modifică puțin și i-l trimite profesorului. În acest caz nu mai putem vorbi de plagiat, ci de auto-plagiat. În ce măsură această practică este imorală și de ce? Julia nu își atribuie meritul pentru o lucrare care nu îi aparține, dar, cu toate acestea, avem intuiția că ceva nu este în regulă. De ce?

„Ghostwriter”

Ce ar trebui să facă UB în cazul referatelor și eseurilor „comandate” de la colegii mai mari, sau de la alte persoane dispuse să le scrie aceste lucrări în schimbul unei anumite sume de bani? Trebuie să avem în vedere că în acest caz, crearea unei baze de date cu eseurile depuse nu ar rezolva problema.

(vi) Criticabilitatea

Temele de etică și integritate nu pot fi „soluționate” apelând doar la reguli și proceduri. Membrii comunității (studenți, profesori, personal administrativ, auxiliar, parteneri și așa mai departe) trebuie să discute fără rețineri despre ceea ce consideră ei că ar fi problematic, și să își spună punctul de vedere, fără teamă, atunci când anumite măsuri impuse de către Comisia de Etică sau de către Comisia de Etică a Cercetării sunt nepotrivite. Discuția critică poate fi constructivă atât pentru a îi ajuta membrii unei comunități să înțeleagă de ce anumite norme și standarde de conduită sunt importante, dar și pentru a-i face pe legiuitorii moralei să înțeleagă ce este fezabil și ce nu. Criticabilitatea înțeleasă ca virtute este esențială în acest sens.

Exercițiu

Comisia de Etică a Cercetării și conducerea Universității din București decid ca studenții care desfășoară activități de cercetare științifică (cercetări care au nevoie de avizare) să urmeze, în plus față de ceilalți și după modelul

standardelor din alte țări, un curs de etică a cercetării care să îi instruiască și să îi învețe ce standarde trebuie să adopte, și cum să facă asta. Studenții se revoltă și spun că deja au un program foarte încărcat, iar cursul respectiv nu ar face altceva decât să le ia din timpul liber disponibil, care este deja destul de puțin.

Discuție

Etica cercetării este un domeniu foarte important. Calitatea științifică depinde, în mare măsură, de respectarea unor standarde de etică a cercetării, standarde de la care nu poți să faci pur și simplu rabat din cauză că necesită o serie de costuri (de timp, financiare, resursă umană și așa mai departe). Mai mult, cursurile de etică a cercetării răspund intereselor studenților, deoarece s-ar putea lămuri cu privire la ceea ce le este permis sau interzis să facă în cercetare, din punct de vedere moral. Cu toate acestea, studenții transmit și ei un mesaj foarte important pe care Comisia de Etică a Cercetării și conducerea nu ar trebui să-l ignore, anume că programa lor este foarte încărcată. De aici decurge că introducerea unor cursuri de etică a cercetării nu ar trebui să fie propusă ca un plus pe lângă programele actuale, ci programele ar trebui modificate astfel încât să conțină și astfel de cursuri. În acest fel, studenții nu vor avea un program mai încărcat și vor fi, totuși, pregătiți să desfășoare activități de cercetare fără a-și asuma o serie de riscuri morale.

(vii) Sanționabilitatea

Deși este aparent paradoxală și ambiguă, sanționabilitatea poate fi considerată drept o „virtute” a unei universități. Abaterile de la reguli și norme ar trebui sancționate și tratate ca atare. Cu toate acestea, este foarte important de subliniat faptul că sancționarea nu trebuie să fie uniformă pentru toate tipurile de abateri. Aplicarea sancțiunii trebuie să țină cont, în bună măsură, de contextul în care a avut loc abaterea, de gravitatea acesteia, intenția celui care încalcă regula, dacă este pentru prima dată când o încalcă și așa mai departe. Ispășirea sancțiunii nu trebuie confundată cu plata unui preț care să îți permită să încalci regula oricând vrei. Sunt difuzate frecvent scene cu șoferi care încalcă regulile de circulație în mod intenționat, iar când sunt întrebați de ce au trecut pe roșu sau au depășit viteza declară, unii dintre ei plini de trufie și fără urmă de remușcare, că asta e, vor plăti amenda și scapă. Plata unei sancțiuni pentru încălcarea unei reguli nu șterge vina pentru încălcarea regulii și nici nu te îndreptățește ca de acum înainte să continui să o încalci, deoarece îți permiți să plătești sancțiunea.

Exercițiu

Imaginați-vă că ați fost aleasă/ales să faceți parte dintr-un grup de lucru pentru introducerea unor prevederi în Codului de Etică al Universității din București care să sancționeze comportamentul imoral. Vedeta discuției este plagiatul. Toată lumea își dorește să combată acest comportament imoral. În toiul discuțiilor foarte aprinse despre plagiat, propuneți introducerea unor sancțiuni și pentru alte comportamente imorale (limbaj vulgar, jignirea studenților/profesorilor, tratarea studenților/profesorilor cu aroganță, încălcarea demnității studenților/profesorilor și așa mai departe). Colegii vă spun că aceste fapte, comparativ cu plagiatul, nu sunt atât de frecvente și că sunt destul de greu de demonstrat, ceea ce înseamnă și că sunt foarte dificil de sancționat. Un alt coleg adaugă că este posibil ca anumiți studenți, nemulțumiți din cauza notelor, să încerce să se răzbune și să le creeze probleme profesorilor. La fel ca în cazurile în care profesorii tind să sancționeze mai aspru studenții cărora le poartă pică, și studenții pot reclama diverse instanțe ale comportamentelor imorale prezentate anterior.

Cum procedezi?

Discuție

Este important să precizezi că există o diferență între procedura de analiză a sesizării unui comportament imoral și sancționarea acestuia. Colegii nu au adus argumente suficiente care să justifice nesancționarea altor comportamente imorale. Din simplul fapt că unele comportamente imorale sunt mai greu de demonstrat și de analizat, nu decurge că ar trebui trecute cu vederea. De asemenea, ar fi nedrept ca anumiți colegi care plagiază, dar nu au încălcat niciodată alte reguli morale, să fie sancționați, în timp ce alți colegi care nu plagiază, dar încălcă frecvent celelalte reguli ale codului, să nu fie sancționați.

Dilemă

Ar trebui să existe un organism de verificare și sancționare a activității Comisiilor de Etică? În fond, și în activitatea pe care o desfășoară acestea pot să apară probleme de ordin moral. Dacă s-ar decide ca o Comisie să fie verificată de către conducerea unei universități, ar afecta ea autonomia și independența Comisiei. Cum vedeți această situație?

2.2. Studii de caz privind implicarea studenților în activități de cercetare științifică

Cercetarea și învățarea sunt două obiective pe care orice universitate încearcă să le îmbine cât mai bine cu putință în planul de pregătire al propriilor studenți. Deși ponderea celor care își vor dori realmente să rămână în cercetare este destul de mică, nu trebuie să ometem faptul că în anumite programe masterale sau doctorale de pregătire⁶, în domenii precum biologia, chimia, psihologia sau fizica, lucrările de promovare conțin, de cele mai multe ori, studii empirice. Succesul acestor lucrări de promovare depinde într-o anumită măsură de capacitățile laboratoarelor, implicit de proiectele finanțate desfășurate în cadrul laboratoarelor. Prin urmare, deși nu toți studenții își doresc să urmeze o carieră în cercetare, ei trebuie să fie instruiți pentru a face față provocărilor specifice eticii cercetării științifice, deoarece, în anumite domenii, finalizarea cu succes a studiilor depinde chiar de implicarea studenților în anumite proiecte de cercetare finanțate.

Nu ne așteptăm ca cercetătorii să dobândească o conduită integră în cercetare din simpla consultare a unor cazuri, acest scop este unul mult prea ambițios. În acest capitol ne propunem doar să îi informăm și să îi inițiem pe studenți în câteva teme specifice de etică a cercetării științifice cu care, cel mai probabil, se vor și întâlni.

Contextul informațiilor privilegiate în activitatea de cercetare

Activitatea academică nu este una *secretă*. Diseminarea informațiilor, ideilor sau articolelor este foarte importantă în promovarea cercetării, această activitate nu este nici pe departe una imorală. Dar, în anumite contexte, anumite *informații privilegiate* pot fi utilizate într-un mod greșit din punct de vedere moral, în special atunci când avem în vedere competițiile dintre cercetători pentru câștigarea diferitelor granturi. Mai departe vom discuta în detaliu despre astfel de situații, recomandând studenților implicați în munca de cercetare să adopte o atitudine cât mai precaută când au de a face cu una dintre situațiile descrise mai jos.

Vom discuta următoarele cazuri: (i) distribuirea drafturilor de articole; (ii) distribuirea proiectelor de cercetare; (iii) transmiterea ideii unui proiect de cercetare; (iv) transmiterea datelor empirice colectate; (v) înscrierea unui proiect de cercetare în mai multe competiții.

Desigur, după ce rezultatele activității academice au fost publicate de către autor sau autori (publicate, diseminate într-o conferință și așa mai departe), ele pot fi discutate sau dezbătute în mod liber de către oricine. Mai mult chiar, o instituție de

⁶ Actualmente, universitățile sunt obligate să introducă cursuri de etică și integritate academică la nivelul studiilor masterale și doctorale.

Învățământ superior are datoria de a încuraja diseminarea liberă a rezultatelor de cercetare, însă diseminarea acestora înainte de momentul publicării poate duce la o serie de contexte chestionabile din punct de vedere moral. La final, va fi abordată și tema privind înscrierea unui proiect de cercetare simultan în mai multe competiții.

(i) Distribuirea drafturilor

Distribuirea *draftului* unui articol, fără a cere acordul autorului (sau autorilor), este unul dintre cazurile în care o informație privilegiată este utilizată moralmente greșit. Una dintre cele mai comune practici este de a discuta draftul unui articol, sau draftul unei cărți, într-un grup restrâns înainte de a trimite manuscrisul către publicare. Cu această ocazie, autorii au oportunitatea, înainte de a publica materialul, să testeze propriile idei, să vadă în ce măsură argumentul lor este bun, respectiv dacă felul în care își prezintă propriile idei este clar și accesibil. Cu ajutorul acestor păreri, autorii pot modifica structura unui argument sau pot îmbunătăți felul în care își prezintă anumite idei, deducții, inferențe, alegații, fapte, interpretări ale unor date empirice și așa mai departe.

Deși un draft nu este un articol publicat⁷, nefiindu-le astfel recunoscute în mod oficial drepturile autorilor, copierea unor pasaje din aceste *drafturi* este o formă de *plagiat*. De asemenea, distribuirea sau citarea draftului respectiv, fără a le cere autorilor permisiunea, este strict interzisă. În eventualitatea în care se demonstrează că cineva care a plagiat un draft de articol a avut acces la acesta prin intermediul cuiva care fost invitat/ă să participe la un astfel de grup de discuție, atunci persoana care a distribuit draftul, chiar dacă nu este ea cea care a plagiat, poate fi blamată din punct de vedere moral. Pentru a fi mai clar despre ce situație este vorba, vom lua un exercițiu, iar la final va fi oferit un punct de plecare pentru o discuție.

Exercițiu

Andrei te-a invitat să participi la un grup de discuție legat de un draft pe care l-a scris de curând. Ți-a plăcut foarte mult ideea lui Andrei din articol și le-o menționezi prietenilor care crezi că ar fi interesați de așa ceva. Mihai, un coleg dintr-un an mai mare, îți cere draftul lui Andrei, deoarece i se pare foarte interesant ce i-ai povestit. Mai mult, știi că Mihai lucrează la ceva similar pentru lucrarea sa de disertație, ceea ce înseamnă că articolul i-ar fi chiar foarte util. Îl cunoști foarte bine pe Mihai, ai încredere în el și știi sigur că draftul i-ar fi foarte util.

Cum procedezi?

⁷ Poate chiar nepublicabil.

Discuție

Îi pui pe cei doi în legătură. Din moment ce Andrei nu ți-a spus în mod explicit că poți distribui oricui draftul, trebuie să îl lași pe el să decidă dacă îi trimite sau nu draftul și lui Mihai.

Dacă alegi să îi trimiți draftul lui Mihai, riști să distribui o versiune pe care Andrei nu vrea să o facă publică. Probabil dorește să mai lucreze la el înainte de a-l distribui și altora, iar decizia ar trebui să îi aparțină în acest sens. Un alt risc la care te-ai putea expune, dacă alegi să îi trimiți draftul lui Mihai, ar fi că în cazul în care Mihai plagiază din draftul respectiv și este prins, Andrei nu are nicio dovadă clară care să-i facă dreptate. Dacă Andrei îi trimite draftul și Mihai copiază din el mai multe pasaje, atunci există o dovadă foarte clară că Mihai a avut acces la draft de la Mihai, iar Comisia de Etică poate analiza cazul mai departe în baza unei dovezi foarte importante.

Nu trebuie să îi bănuim pe toți că ar putea să îi plagieze sau să ne plagieze, însă este de preferat să fim precauți când vine vorba despre drafturi, deoarece acestea nu sunt încă publicate.

Dilemă

Dacă cineva copiază dintr-un draft al unui articol un pasaj pe care autorul/autorii îl șterg atunci când revizuiesc manuscrisul, putem spune că persoana în cauză a plagiat? În teorie, da, dar în practică acest lucru ar fi imposibil de demonstrat.

(ii) Distribuirea proiectelor de cercetare

Distribuirea imprudentă a unui proiect de cercetare poate atrage de la sine consecințe negative considerabil mai mari comparativ cu distribuirea draftului unei cărți sau articol. Există mai multe moduri în care o echipă de cercetare obține fonduri pentru a finanța diferite activități. De cele mai multe ori, aceste fonduri sunt oferite prin competiție de către mai multe instituții finanțatoare. Aceasta înseamnă că o echipă de cercetare trebuie să scrie un proiect și să îl depună într-o competiție pentru a fi evaluat. Este important de reținut faptul că printre criteriile de evaluare ale unei aplicații se pot regăsi și criterii precum originalitatea propunerii (caracterul inovator al proiectului) și calitatea științifică a proiectului. Mai ales când vine vorba de bani publici, este foarte important ca finanțarea să se facă pentru societate, adică să fie finanțate studii care aduc ceva nou și care sunt bine articulate din punct de vedere științific. Risipa fondurilor publice în cercetare încalcă într-un sens mai general normele de etică a cercetării.

Nu este exclus să fiți invitat/ă de către un membru al comunității academice într-o echipă de cercetare. Este posibil chiar să fiți rugați să contribuiți la redactarea unui proiect de cercetare. În măsura în care veți lua parte la așa ceva, trebuie să fiți atenți la situațiile când ați putea utiliza, fără ca măcar să știți, anumite *informații privilegiate* într-o manieră moralmente greșită.

Unul dintre riscuri vizează distribuirea iresponsabilă a proiectului de cercetare sau a unor părți ale acestuia. Este foarte probabil ca cineva căruia i-ați distribuit proiectul respectiv să preia anumite pasaje sau idei din el.

Distribuirea unui proiect de cercetare nu este strict interzisă, însă trebuie să fiți precauți și să discutați întotdeauna cu responsabilul proiectului de cercetare în cazul în care cineva care nu face parte din echipa de cercetare a proiectului vă solicită să-i oferiți sau să-i trimiteți diferite informații care vizează implicit proiectul respectiv.

Exercițiu

Monica și Andreea au fost cooptate, separat, în două proiecte de cercetare (ambele proiecte au membri diferiți). Este pentru prima dată când sunt invitate să se implice într-un astfel de proiect și își dedică 100% din timp pentru a contribui la scrierea unei propuneri. Într-o pauză, Monica și Andreea se întâlnesc pe holul facultății și încep să discute cu entuziasm despre toate lucrurile noi pe care le-au învățat lucrând la scrierea proiectelor. La un moment dat, Monica o întreabă pe Andreea ceva legat despre metodologia adoptată în propunerea echipei sale de proiect. Monica îi spune Andreei că echipa sa încă lucrează la această secțiune și că ar ajuta-o foarte mult dacă i-ar spune ce au ales ei și de ce.

Cum trebuie să procedeze Andreea?

Discuție

Andreea ar trebui să discute cu coordonatorul proiectului despre această situație și să-l întrebe dacă are sau nu voie să divulge astfel de informații, mai ales din moment ce este vorba despre metodologia de cercetare a proiectului. În anumite domenii, metodologia de cercetare a unui proiect este obiectul central al unei propuneri, iar distribuirea acesteia poate echivala cu transmiterea întregului proiect de cercetare.

Când putem să distribuim fără restricții un proiect de cercetare?

În ceea ce privește competiția pentru care aplicați, ați putea distribui proiectul după ce perioada de depunere a expirat. Cu toate acestea, trebuie să fiți conștienți de faptul că s-ar putea să *nu câștigați finanțarea*. Este o practică comună și acceptabilă, din punct de vedere moral, ca cercetătorii să aplice cu același proiect și la alte competiții după ce proiectul respectiv a fost declarat necâștigător. Din această cauză, cel mai bine ar fi să așteptați până când rezultatele sunt publicate, iar dacă proiectul este declarat câștigător, să discutați totuși și cu responsabilul de proiect legat de distribuirea proiectului.

Dilema 1

Să asumăm că Andreea alege să discute cu coordonatorul/coordonatoarea proiectului. Cum credeți că acesta/aceasta va reacționa? Uneori directorii de proiect se așteaptă ca membrii echipei sale să fie loiali echipei. Gestul Andreei de a întreba dacă are sau nu voie să discute cu Monica nu ar putea fi interpretat de către coordonatorul proiectului drept o dovadă a unei lipse de loialitate a Andreei față de propria echipă?

Dilemă 2

Asumăm că Andreea îi trimite Monicăi întregul proiect de cercetare. Echipa Monicăi decide să adopte metodologia pe care i-a distribuit-o Andreea. La afișarea rezultatelor, proiectul Andreei este declarat **câștigător**, iar cel al Monicăi **necâștigător**. Monica o sună pe Andreea să o felicite și îi spune că va rămâne veșnic recunoscătoare pentru faptul că a încercat să o ajute. Din moment ce *utilizarea moralmente greșită a informațiilor* nu a dus la consecințe rele, poate fi Andreea, în continuare, învinuită pentru faptul că i-a trimis proiectul Monicăi?

(iii) Transmiterea ideii unui proiect de cercetare

Divulgarea ideii pentru un proiect de cercetare este o altă formă de utilizare moralmente greșită a unor informații privilegiate. Nu trebuie să ignorăm faptul că în anumite domenii (științe exacte) transmiterea unei idei echivalează cu transmiterea unui întreg proiect de cercetare. În anumite situații, cercetătorii nu trebuie să

invențize metodologii de cercetare noi pentru a avea șanse să câștige o competiție. Este suficient ca ei să utilizeze metodologii unanim recunoscute și consacrate pentru a examina probleme sau fenomene noi. În aceste cazuri, originalitatea unei idei este un criteriu care separă un proiect **câștigător** de unul **necâștigător**.

Exercițiu

Proiectul privind geografia filosofiei a fost finanțat cu 2.5 milioane de euro de către Fundația John Templeton.⁸ Ideea din spatele acestui proiect este una cât se poate de simplă, iar ea are în vedere măsura în care variază din punct de vedere cultural intuițiile noastre legate de cunoaștere, înțelegere, înțelepciune și persoane. Din punct de vedere metodologic, sunt utilizate metodologii tipic lingvistice, istorice, sociologice sau antropologice, fără a aduce o noutate în acest sens, exceptând ideea de a corela toate aceste metodologii diferite. Imaginați-vă că sunteți înscris/înscrisă la doctorat și ați fost invitat/ă să contribuiți la scrierea unui astfel de proiect, în faza de dinaintea obținerii finanțării. Un cercetător, profesor care nu are nicio legătură cu proiectul respectiv, dar despre care știți că lucrează și el la un proiect pe care intenționează să îl depună la Templeton, a aflat de invitație și vă întreabă în mod direct ce idee au coordonatorii proiectului.

Cum procedați?

Este important de subliniat faptul că singura contribuție pe care o are studiul ar fi ideea inovativă de a analiza temele amintite anterior prin metodologii deja cunoscute în literatura de specialitate la nivel global (nu uitați să faceți aluzie la ideea metodologică originală de a corela mai multe metodologii diferite pe temele amintite mai sus).

Discuție

Trebuie să-i întrebați explicit pe coordonatorii proiectului dacă aveți voie să vorbiți cu profesorul în cauză. Este recomandat ca astfel de lucruri să fie formulate explicit atunci când sunteți invitați în astfel de proiecte, dacă nu puteți să-i întrebați în mod direct, fără a atrage foarte mult atenția, dacă este de preferat ca detaliile privind respectivul proiect să rămână doar între membrii echipei.

⁸ Găsiți mai multe informații despre acest proiect accesând următoarele website-uri: <http://www.thegeographyofphilosophy.com/Home.html>; <https://www.templeton.org/grant/the-geography-of-philosophy-an-interdisciplinary-cross-cultural-exploration-of-universality-and-diversity-in-fundamental-philosophical-concepts>;

Dilemă

Dacă profesorul care vă întreabă ce idee au cei care v-au invitat în proiect este chiar conducătorul vostru de doctorat? În mod normal, aveți obligația de a raporta activitatea de cercetare conducătorului de doctorat. Oricât de implauzibilă poate părea o astfel de situație, este de preferat să ne gândim cum ar putea fi mediată o astfel de situație fără a lua decizii pripite.

(iv) Transmiterea datelor empirice colectate

Distribuirea datelor empirice pe care le-ați colectat în laborator poate ridica, la rândul ei, probleme de ordin moral. Mai multe jurnale care publică exclusiv cercetări experimentale le cer autorilor și datele empirice pe care le-au analizat și în baza cărora au scris un articol. Uneori, o revistă de specialitate poate să le ceară autorilor să își publice datele respective pe o platformă publică. Autori precum Chris Chambers argumentează că facilitarea accesului la datele empirice colectate ar îmbunătăți, pe de o parte, calitatea științifică a studiilor empirice actuale prin simplul fapt că ar descuraja anumite practici problematice din punctul de vedere al eticii cercetării.⁹ Cu toate acestea, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că, cel puțin cât timp datele nu ne aparțin exclusiv nouă, nici decizia de a le distribui nu ar trebui să ne aparțină.

Nu este un secret faptul că cercetătorii realizează mai multe tipuri de analize pe același set de date pentru a găsi ceva care ar putea fi publicat. Uneori, investigatorul principal poate refuza, chiar și după publicarea unui articol, să publice și baza de date empirice, pe motiv că intenționează să mai analizeze datele statistice. Din această cauză, este esențial ca cercetătorii să discute cu responsabilul proiectului atunci când li se solicită accesul la o bază de date care nu le aparține exclusiv lor.

Exercițiu

Sergiu colectează mai multe date empirice alături de colegii săi într-un centru de cercetare. Într-o bună zi primește un e-mail de la Schmidt, un profesor din Germania, care îi spune că lucrează la o meta-analiză pe o anumită temă de cercetare. Pentru a realiza meta-analiza respectivă, Schmidt trebuie să analizeze toate bazele de date care au fost colectate de către diferiți cercetători. Sergiu verifică pe site-urile revistelor unde au fost publicate articole

⁹ Chris Chambers. *The Seven Deadly Sins of Psychology*. New Jersey: Princeton University Press, 2017.

dacă bazele de date solicitate de către Schmidt sunt disponibile. El află că datele nu au fost făcute publice, iar articolele în cauză au fost publicate acum mai bine de 2 ani. Sergiu are acces în computerul său la toate bazele de date colectate de către toți membrii centrului. După ce a verificat adresa de e-mail a profesorului, a descoperit, pe pagina personală de web, că acesta chiar și-a exprimat intenția într-o conferință de a demara o meta-analiză pe tema despre care vorbea în e-mail.

Cum trebuie să procedeze Sergiu?

Discuție

Sergiu trebuie să ia legătura cu fiecare coordonator de proiect în parte pentru a verifica dacă poate sau nu să distribuie bazele de date solicitate de către Schmidt.

(v) Înscrierea unui proiect de cercetare în mai multe competiții

Există competiții care își propun să finanțeze proiecte de cercetare care nu mai fost finanțate anterior. Obiectivul acestui tip de competiție este de a stimula inovația în cercetare. Dacă cercetătorii trimit un proiect care a fost în trecut finanțat, acest lucru contravine în mod direct regulilor competiției (de regulă este stipulată o regulă în acest sens în pachetul de informații al competiției). Anumite apeluri urmăresc să susțină proiecte care se află deja în implementare, adică proiecte care au deja finanțare și își pot suplimenta fondurile. În această situație nu se ridică nicio problemă de ordin moral.

O situație foarte gravă apare atunci când un proiect declarat câștigător la o competiție este depus și la o a doua competiție pentru a obține o **dublă** finanțare pentru **aceleași activități de cercetare**.

Proiectele doctorale POSDRU organizate între anii 2007-2013 aveau drept obiectiv sprijinirea proiectelor doctoranzilor. Deși, în principiu, aplicai cu același proiect de cercetare cu care câștigai concursul pentru un loc la doctorat, competiția nu sancționa acest lucru. Din contră, ele aveau drept obiectiv *sprijinirea* proiectelor doctorale de cercetare cu care doctoranzii au câștigat concursul organizat de o Școală Doctorală.¹⁰

¹⁰ Este important de subliniat faptul că POSDRU, deși accepta depunerea aceluiași proiect doctoral, excludea posibilitatea dublei finanțări în perioada când doctorandul primea bursă POSDRU.

Poți să copiezi ceva din propriul proiect de cercetare fără a putea fi acuzat de autoplăgiat?

Răspunsul este **da**. Când aplici pentru un grant de cercetare și se cer, de regulă, mai multe descrieri ale centrului sau instituției de cercetare, iar dacă este cazul, și ale partenerilor. Aceste descrieri se modifică foarte puțin în decursul timpului, în sensul în care foarte rar un institut sau un centru își schimbă profilul sau infrastructura de cercetare. Din această cauză, dar și din considerente de timp, cercetătorii utilizează de cele mai multe ori aceeași descriere. Trebuie evidențiat foarte clar că în această situație nu este vorba de *autoplăgiat*. Instituțiile finanțatoare care cer astfel de informații nu au în vedere originalitatea sau inspirația cercetătorilor de a descrie capacitățile propriilor instituții sau centre de cercetare. Scopul acestor descrieri este de a analiza în ce măsură centrul sau institutul de cercetare care propune proiectul deține resursele umane și infrastructura necesară unei bune desfășurări a activităților de cercetare pentru care se solicită finanțare.

Exercițiu

Rodica a câștigat un proiect internațional pentru a analiza ce efect au anumite medii de lucru asupra sănătății muncitorilor. După doi ani de implementare a proiectului, Rodica observă, în baza datelor colectate, că ar fi foarte interesant dacă ar include în grupul țintă o categorie suplimentară. Proiectul pe care l-a câștigat nu îi permite să își extindă cercetarea pentru a include și această categorie. A vorbit cu instituția finanțatoare și a aflat că bugetul proiectului nu poate fi suplimentat. Rodica a auzit despre un apel național care finanțează proiecte similare cu cel la care lucrează în prezent. Din păcate, nu are timp să scrie un proiect separat și preferă să trimită proiectul inițial declarat câștigător, specificând doar în grupul țintă și categoria suplimentară de persoane pe care o consideră important de analizat.

Este imoral ce a făcut Rodica?

Discuție

Depinde foarte mult de regulile celor două competiții. Ideea de a trimite la încă o competiție un proiect de cercetare identic, declarat deja câștigător, nu ar trebui să ne distragă atenția de la problemele ce țin în fond de regulamentele celor două competiții. Rodica ar trebui să ia legătura cu ambele instituții finanțatoare pentru a verifica dacă sunt de acord cu soluția ei, eventual să arate de ce este necesară extinderea cercetării.

Sugestii bibliografice pentru exerciții

Discutați dilema lui Eutifron: Dumnezeu poruncește o acțiune pentru că este morală, sau o acțiune este morală pentru că Dumnezeu o poruncește?

Platon, „Euthyphron”, în *Opere*, vol. II, traducere în limba română de Francisca Băltăceanu și Petru Creția, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, pp. 251-288.

Layman, C. Stephen. "God and the moral order." *Faith and Philosophy* 19.3 (2002): 304-316.

Wielenberg, Erik. "God and Morality." *Ethical Theory: An Anthology* 13 (2012): 242.

Discutați critic: „Dacă Dumnezeu nu există, înseamnă că totul este permis și dacă totul este permis, înseamnă că suntem pierduți.” Dostoievski, *Frații Karamazov*.

Sartre, Jean-Paul. "Existentialism and Humanism (1947)." *Philosophy: Key Texts* (1948): 115.

Craig, William Lane, and Walter Sinnott-Armstrong. "God and Objective Morality: A Debate." *Ethical Theory: An Anthology* 13 (2012): 225.

Sinnott-Armstrong, Walter. *Morality Without God?*. OUP USA, 2009.

Nigel Warburton. *Philosophy: The Basics*. New York: Routledge, 2013.

Analizați problema responsabilității în următorul caz: Adolf Eichmann, responsabil pentru conducerea și organizarea genocidului nazist împotriva evreilor, susținea în fața tribunalului din Ierusalim că ar fi avut o conștiință încărcată dacă nu ar fi făcut așa cum i s-a ordonat.

Arendt, Hannah, *Eichmann în Ierusalim: un raport asupra banalității răului*. Traducere Dinu Constantin Giurescu, and Mariana Neț. All Educational, 1997.

Kant, Immanuel, „Despre un pretins drept de a minți din iubire de oameni”. În: Valentin Mureșan (ed.), *Legea morală la Kant*, Editura Universității din București, 2009.

Flonta, Mircea, „Collaboration or Exit from the Stage? The Dilemma of the Elites in Dictatorial Regimes as Illustrated by the Heisenberg Case”. În: Valentin Mureșan, Shunzo Majima (editori), *Applied Ethics: Perspectives from Romania*, Hokkaido University Press, 2013.

De ce ar fi persoanele mai valoroase decât alte ființe sau entități?

Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor*, trad. Filotheia Bogoiu, Valentin Mureșan, Miki Ota, Radu Gabriel Pârvu, Editura Humanitas, 2007.

Immanuel Kant, *Scrieri moral-politice*, trad. Rodica Croitoru, Editura Științifică, 1991.

Singer, Peter. "All animals are equal." *Animal Rights*. Routledge, 2017. 3-16.

Kerstein, Samuel J. *How to treat persons*. OUP Oxford, 2013.

Bentham, Jeremy. *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press, 1996.

A fi ființă umană este suficient pentru a fi mai important decât alte ființe?

Bentham, Jeremy. *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press, 1996.

Singer, Peter. "All animals are equal." *Animal Rights*. Routledge, 2017. 3-16.

Harris, John. *The value of life: an introduction to medical ethics*. Routledge, 2006.

Nigel Warburton. *Philosophy: The Basics*. New York: Routledge, 2013.

Sunt embrionii și feteșii persoane?

Bedate, Carlos A., and Robert C. Cefalo. "The zygote: to be or not be a person." *The Journal of Medicine and Philosophy* 14.6 (1989): 641-645.

Ford, Norman. "The human embryo as person in Catholic teaching." *The national Catholic bioethics quarterly* 1.2 (2001): 155-160.

Porter, Jean. "Is the embryo a person?." *Commonweal* 129.3 (2002): 8.

Gallagher, John. "Is the Human Embryo a Person? A Philosophical Investigation." *Connecticut Law Review* Vol. 36:1051 (1985).

De ce este greșit incestul?

Haidt, Jonathan, Fredrik Bjorklund, and Scott Murphy. "Moral dumbfounding: When intuition finds no reason." *Unpublished manuscript*, University of Virginia (2000).

Neu, Jerome. "What is wrong with incest?." *Inquiry* 19.1-4 (1976): 27-39.

Haidt, Jonathan. *Mintea moralistă, De ce ne dezbină politica și religia?* București, Humanitas, traducere de Simona Drelciuc, 2016.

Discutați dacă există sau nu diferențe relevante moral între cazul salvării de la distanță și cazul salvării din apropiere?

Singer, Peter. "Famine, affluence, and morality." *Philosophy & public affairs* (1972): 229-243.

Cullity, Garrett. *The moral demands of affluence*. Clarendon Press, 2004.

Pogge, Thomas. *Freedom from poverty as a human right: who owes what to the very poor?*. UNESCO, 2007.

Este adevărat relativismul moral?

Rachels, James. *Introducere în etică*. Editura Punct, București, 2000.

Harman, Gilbert. "Moral relativism defended." *The Philosophical Review* 84.1 (1975): 3-22.

Harman, Gilbert. "What is moral relativism?." *Values and morals*. Springer, Dordrecht, 1978. 143-161.

Tiparul s-a efectuat sub c-da nr. 4453 / 2018
la Tipografia Editurii Universității din București
B-dul Iuliu Maniu, 1-3, Complex Leu
Tel.: 0799 210 566, E-mail: tipografia_unibuc@yahoo.com

